

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
KATEDRA ANGLISTIKY A AMERIKANISTIKY

**KOMENTOVANÝ PŘEKLAD ÚRYVKŮ ROMÁNU
ALASDAIRA GRAYE *1982, JANINE***

**COMMENTED TRANSLATION OF EXCERPTS FROM THE
NOVEL *1982, JANINE* BY ALASDAIR GRAY**

(bakalářská práce)

Autor: Veronika Austová

Obor: Angličtina se zaměřením na aplikovanou ekonomii

Vedoucí práce: Mgr. Robert Hýsek

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Robertu Hýskovi za cenné rady a čas, který mi věnoval.

Seznam zkratk:

VT – výchozí text

CT – cílový text

OBSAH:

1 ÚVOD	1
2 PŘEKLAD	2
2.1 Kapitola 7	2
2.2 Kapitola 11	16
3 LITERÁRNÍ ANALÝZA	19
3.1 Alasdair Gray	19
3.2 <i>1982, Janine</i>	21
3.2.1 Autorův záměr a hodnocení kritiky	21
3.2.2 Shrnutí děje	21
3.2.3 Hlavní hrdina	22
3.2.4 Narativní styl a interpretace zásadních momentů textu	23
4 KOMENTÁŘ K PŘEKLADU	25
4.1 Specifika textu, překladatelská strategie	25
4.2 Stylistické hledisko	26
4.2.1 Volba jazykové roviny	26
4.2.2 Opakování výrazů	31
4.3 Syntaktické hledisko	33
4.3.1 Dlouhá souvětí	33
4.3.2 Interpunkce	33
4.3.3 Lexikální překlad kurzívy	34
4.4 Lexikální hledisko	35
4.4.1 Vlastní jména	35
4.4.2 Slovní hříčky	36
4.4.3 Reálie	39
4.4.3.1 Skotská slova	39
4.4.3.2 Převod měř a vah	40
4.4.3.3 Vysvětlení kulturních reálií	41
4.4.3.4 Počešťování	41
4.4.3.5 Dohledávání reálií	42
4.4.3.6 Odkazy na jiná literární díla	43
5 ZÁVĚR	44
6 PŘÍLOHY	46
6.1 Příloha I	46
6.2 Příloha 2	46
7 SUMMARY	47
8 BIBLIOGRAFIE	50
8.1 Citované knižní zdroje	50
8.2 Citované elektronické zdroje	52
8.3 Ostatní použité zdroje	53
9 ANOTACE	54
11 ANNOTATION	55

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá překladem vybraných částí románu Alasdaira Graye *1982, Janine* a jeho následnou analýzou. Součástí práce bude i kapitola věnovaná tvorbě autora a literárnímu rozboru díla, analýze hlavního hrdiny a narativním postupům autora, neboť měly na volbu překladatelských řešení zásadní vliv. Komentář, který je opřen o teoretickou školu Jiřího Levého a Dagmar Knittlové, bude zdůvodňovat na jednotlivých jazykových plánech konkrétní řešení.

2 PŘEKLAD

2.1 Kapitola 7

7: CUPID A HUGO JSOU MÍ OBLÍBENÍ PADOUŠI.

Škoda, že hrají jen v tom krátkém filmu. Sontag by je měla ráda, vlastně by je ráda analyzovala. Nejspíš by přišla na to, že ti dva jsou nevědomé portréty mě a mého táty časoměříče. Byla přesvědčená o tom, že každý je v hloubi duše opakem toho, jak se chová navenek. Zvláště když je ten venek úplně jednoduchý a jednoznačný. Takže muži, kteří mají hodně ženských, tím potlačují svou homosexualitu, šťastní manželé se ve skutečnosti navzájem mučí a kojenci a malé děti jsou zase ničivá egoistická monstra. Podle mě je naše slupka hodně podobná tomu, co je pod ní, proto se lidi chovají celý život stejně. Hugo je můj přesný opak, takže moje fantazie o tyranech jako je on, ani nemůžou trvat moc dlouho. Radši se ztotožňuju s násilníky ze střední třídy, kteří k šoustání potřebují drahé hračky, zkorumpovanou policii a celosvětovou finanční síť. To není nic překvapivého. V National Security jsou ze mě připosraní.

Firma funguje jako tým, jak jinak, ale co se týče praxe, nejdůležitější muž v celé National Security jsem já. Všichni ostatní jsou postradatelní. Reeves je šéf skotského oddělení pro instalaci alarmů. Má sice vyšší plat, ale není nenahraditelný. Dělá správce, něco jako lepší sekretářku. Jestli mi někdy nabídnou tuhle práci, bude to znamenat, že už jsem se prochlastal do stařecký demence. Já jsem inspektor. A ne ledajaký. U každé zakázky, na kterou National ve Skotsku dohlíží, všichni moc dobře ví, že můžu kdykoli přijet. Bez ohlášení. Provést několik testů, zeptat se na pár otázek a okamžitě odhalit jakoukoli slabinu systému. Tu opravit a napsat zprávu, ve které označím viníka. To díky mně má National Security ve skotské obchodní branži takovou reputaci, i když ne všichni si to uvědomují. Reeves to ví, a proto se mě chce zbavit. Má v sobě směsici žárlivosti a ignorantství. Až mi z chlastu změkne mozek, skotská větev bude v pěkný kaši. Neznám nikoho, kdo by mě mohl nahradit.

Pěkně kecám. Vím o dvou mladých inspektorech z oboru, kteří by moji práci mohli dělat stejně dobře jako já. Nezná je náhodou i Reeves? To pochybuju a rozhodně mu o nich nebudu říkat. Nedávno to na mě zkoušel tím svým podlézavým suchým anglickým způsobem. Je to žárlivý ignorant, ale je chytrý.

„Zasloužil by sis asistenta, Jocku. Někoho, kdo umí řídit.“

„Já umím řídit.“

„Ano, to nepochybně.“

„Dobře řídit je pěkná dřina. Vyžaduje to zkušenosti, inteligenci a pevné nervy.“

„To nepochybně.“

„Firma mě platí za precizní odborný a psychologický dohled. Raději pracuji s někým pohotovým a ostražitým, kdo není otupělý dvěma nebo třemi hodinami za volantem, kdy musí reagovat na pomalé reflexy a signály sebedestruktivních a často opilých řidičů.“

„Jistě, ale můžeš od firmy dostat šoféra. Někoho z mladších kolegů. Vyber si ho sám. Může ti asistovat, až budeš testovat méně složité části alarmů.“

Asistent by přišel na to, že jsem alkoholik. Větrí Reeves zrovna tohle? Nemyslím si. Před tím incidentem s děvkou mě do minulého víkendu mohly podezřívát leda tak barmanky v hodně odlehlých hotýlcích.

„A které části alarmů jsou méně složité podle tebe, Reevesi?“

„Co třeba signální obvody?“

„Tak to se pleteš. Něco ti povím. Elektrikář může opravit nebo namontovat bezpečnostní systém po částech, ale inspektor se na něj musí dívat jako na celek a tak ho i testovat. Přece nemůže hodit odpovědnost za nějaké detaily na někoho jiného.“

„Samozřejmě, ale víš, co ti tím chci naznačit.“

Jasně, Reevesi, vím přesně, co mi tím chceš naznačit. Chceš, abych ti pomohl nahradit mě někým mladším. Promiň, kámo, to nepůjde. To se ti nepodaří. Dokud se nepostaráš o to, aby na mě vedení poslalo inspektora z Londýna, nejdůležitějším mužem ve skotské National Security zůstanu já. Ty lháři. Nejsem člověk, jsem nástroj.

Jsem nástrojem společnosti, která montuje jiné nástroje, aby chránily nástroje pro

firmy na výrobu masa, oblečení, strojů a whisky. Nástroje, co nás nakrmí, oblečou, přemístí a zblbnou. Ale National dodává nástroje hlavně do jaderných reaktorů, tedy nástrojů na pohánění dalších nástrojů. Ty nám pak svítí, topí a baví nás. Do bank, což jsou nástroje, které zajišťují a zvyšují zisky vlastníků těch nástrojů. A do vojenských skladišť, kde jsou uloženy nástroje, které mají bránit národní nástroje a vydělávat na nástrojích, co střeží zas ruské výrobce nástrojů. Jak já na bráchu, brácha na mě? To je celá finta? Kdepak. Nástroje slouží nástrojům, v tom je ten vtíp. Můj táta byl taky nástroj, dělal mistra v uhelných dolech. To ho nenaplnovalo, takže se stal nástrojem odborů a dělnické strany. Věřil tomu, že to jsou nástroje budoucnosti, co vymytí nezaměstnanost a války a běžné zboží rozdělí spravedlivě mezi ty, kdo je vyrábějí. Ale budoucnost neexistuje. Většina z nás se stala nástroji, aby TEĎ HNED urvala něco pro sebe. Ale co? Bezpečí a rozkoš. To kvůli jistotě a touze užívat si luxusních domů, golfových hřišť a dovolené na Kanárech chtějí zbohatlíci ovládat banky a burzy. Jistota a požitek z malého domku, ze soboty u fotbalu a čtrnácti dní u moře láká lidi, aby rozjeli kancelář nebo rovnou založili továrnu. Touha po bezpečí a po rozkoši mě nutí pít a masturbovat v tomhle hotýlku, ale už je mi NANIC z toho být nástrojem, co připojuje nástroje k jiným nástrojům, takže moje vysněná Superba leží nahá a spoutaná obličejem k zemi a svíjí se s výkřiky UŽ DOST PROSÍM UŽ DOST, když ji Charlie chytí za tu její nádhernou prdelku a znova a znova přiráží svůj tvrdý a tak dále k její a tak dále a tak dále. V kapse od kabátu mám lahvičku prášků na spaní. Mohl bych je zapít whisky, kterou nosím pro všechny případy, kdyby na nás Rusáci shodili pár bomb a já nestih zalízt do krytu. Proč bych je teď neměl spolykat všechny naráz a trochu si vyčistit hlavu? Říká se, že sebevražda je taky řešení. Jenže kabát mám pověšený až ve skříni.

Znal jsem muže, který nebyl zbabělec. Ani nástroj. Už zemřel. Zapomeň na něj.

Jednou jsem ho jedný ženský strčil do zadku, ale nebylo to ze sobeckosti nebo krutosti. V tu chvíli mi nedošlo, kam jsem ho zasunul. Zahihňala se a řekla:

„Víš, kde jseš?“

„Asi jo.“

„Nejseš tam, kde normálně.“

„Aha, a jaký to je?“

„Jiný, ne tak hezký, ale fajn. Ještě tam chvilku zůstaň.“

„Nebolí tě to?“

„Ne.“

„Podle knížek to poprvé většinou bolí.“

„Nečtu knížky.“

„Tak buď máš tak velkou řiť, nebo já tak malý klacek.“

Na tohle zakňourala. Snadno ji vyvedlo z míry, když někdo mluvil sprostě. Denny, ani nevíš, jak se mi po tobě stýská. I když jsem byl s jinými, moc se mi stýská... Zvláštní. Na chvíli jsem měl pocit, že se rozbřečím.

Kurva to je v řiti sere mě že umřel, ten parchant neměl umřít, nikdy mu to neprominu, prevítovi! Nakonec mu samozřejmě stejně odpustím, ale štve mě to, strašně moc mě to štve a až do poslední chvíle bude. Byl dokonalý. Na ostatních lidech, které jsem kdy potkal, se stejně jako na mně dětství podepsalo tak, že zničilo nebo potlačilo nějakou zálibu či nadání. Ale tenhle chlápek zůstal díky vrozené odolnosti, náhodnému spojení chromozomů, nepoznamenaný. To je nejlepší způsob, jak ho vystihnout. Jak říkávají staří lidé o někom, kdo je obzvláště bystrý a inteligentní: *měl filipa*. Každá ženská, na kterou se podíval, se v tu ránu cítila krásná, každý chlap, se kterým mluvil, zase zajímavý. Neměli ho rádi jen závistivci. Ostatní se cítili sebejistě, protože vypadal obyčejně. Zdál se být, a taky byl, skvělý. Byl to ten nejméně roztržitý a nejméně záhadný člověk na světě. Ještě na staré technice v Glasgow nám vedoucí katedry řekl: „Tento semestr spousta z vás chodila pozdě a spousta nechodila na výuku, aniž by měla omluvenku od lékaře. A tohle všechno se týká zejména jednoho z vás.“

Pak se podíval přímo doprostřed zádní řady, kde seděl můj kamarád, takže se na něj všichni otočili. Ten se zamračil, zasmušile sešpulil rty a pokýval, jako by říkal: „Uznávám, nechoval jsem se správně, zasloužím si potrestat.“

Ale všichni jsme věděli, že toho ani trochu nelituje. Jak by moh? Byl to přirozený talent, který se učil se stejnou samozřejmostí, jako dýchal, bez ohledu na to, kolik hodin zameškal. A i kdyby byl špatný student, stejně by mu bylo jedno, co nějaký

šéfik, obyčejný profesůrek říká. Leda by ho něčím zaujal nebo pobavil. Takže to ALAN jeho svraštěné čelo a přikývnutí na souhlas nás dostalo jako ten nejpopvedenější a nejironičtější vtip, fór měsíce. Na obou koncích třídy se to začalo uchechtávat a pošťuchovat, a když se ta vlna dostala i k těm uprostřed, všichni vyprskli smíchy. Vedoucí katedry se snažil zadržet smích. Minutu se přemáhal, aby udržel vážnou tvář, ale nevydržel to, rozesmál se taky a stal se tak jedním z nás. Musel. Kdyby to neudělal, vypadal by jak povýšený blbec, hlupák, který neví, že učitelé jsou placeni od toho, aby tu byli pro studenty, a ne naopak. Takže když konečně zavládlo ticho, vedoucí si odkašlal a pro naše pobavení se zatvářil, že je v koncích. Začal přednášku a my jsme na oplátku dávali pozor. Od té chvíle jsme ho začali mít rádi, protože se zachoval jako slušný chlapík, což byl, i když dost obyčejný. Jediný, kdo zůstal uprostřed toho humbuku v klidu, byl můj přítel, který jen trochu zvedl obočí, a myslím já, protože jsem klidný od přírody a snažil jsem se ho trochu napodobovat. Ve chvíli největšího veselí na mě mrkl, omluvně pokrčil rameny a rozhodil ruce, jako by říkal: „Copak můžu za to, že se chovají takhle?“

Třída se pochopitelně rozřehtala ještě víc.

Netrám žádnými iracionálními obavami, ale o jednom jsem přece jenom přesvědčený. Kdyby Alan žil (zemřel po pádu, protože byl v nesprávnou dobu na nesprávném místě), Skotsko by dnes podle mě mělo autonomní vládu. Neříkám, že by se Alan stal politickým vůdcem. Takového lídra si nastrčí vlivní podnikatelé a bankéři jako svou prodlouženou ruku, aby mohli řídit dav. Čas od času je lídr jako hodně dlouhá a šikovní ruka a zarytí příznivci mu důvěřují, že stojí na jejich straně proti vlivným podnikatelům. Kteří si vždycky můžou dovolit od svých slibů trochu couvnout. V takových nenažraných velkofirmách nesedí žádní hlupáci, nechtějí někoho výjimečného, kdo by vedl zástupy. Jestliže nenajdou inteligentního a kultivovaného řečníka, jako je Macmillan nebo Heath, vystačí si s naivním idiotem, jako je Hume nebo Thatcherová, které pak noviny vychválí za jejich odvalu a upřímnost. Ale Labouristická strana potřebuje někoho výjimečného. Nebo si to aspoň myslí. Což je důvod, proč neustále prohrává. Alan by neměnil Skotsko tím, že by promlouval k lidu, ale byl by neodolatelným příkladem, který by si uprostřed zadní řady dělal přesně to, co by chtěl. Vidím ho, jak vynalezne levný zdroj energie, když

do komínu rozmístí zrcadla, rtuťové tyče a kytarové struny a nashromáždí tak dost energie na to, aby osvětlil a vytopil pokoj a ještě mu zbyla trocha na pohon ledničky, kazetáku a slabé trouby. Fantazie, jak jinak, ale za určitou dobu by Alan zapůsobil na Skotsko jako několik uncí kvasnic na tuny sladu. Zkvasil by tyhle patolízaly a nástroje, tyhle netečné i hysterické nuly, až by se z nich stali rozumní lidé, kteří drží pospolu, ale *nejednají jako jeden* (zdravý lid se takhle nemůže chovat), kdežto drží při sobě dost na to, aby si pomohli tím, že podpoří jeden druhého. Vyladím si smysly trochou whisky a třeba přijdu na to, proč jsem o tomhle přesvědčený. ALAN

Nebál se jiných lidí ani budoucnosti. Bez problémů a rád používal a opravoval cokoliv, co lidská ruka vyrobila. Nejradši pracoval s levným nebo vyřazeným materiálem. Když zjišťoval nezbytné informace, spoléhal se na své smysly, nejvíc na uši, kterýma se zaměřoval na rytmus. Podle zvuku výfuku uměl přesně odhadnout stav vzduchového filtru. Jednou u sebe neměl vodováhu a vyrovnal plochu tak, že na ni položil hodiny a vyvažoval ji tak dlouho, dokud neznělo tikání hodin stejně. Dokázal správně naladit jakýkoliv hudební nástroj, ačkoli se o hudbu nezajímal, což neskutečně vytáčelo jeho otce, který hrál na kornet v kapele v divadle Pavilion. Doma měli spoustu dobře naladěných dechových, strunných a bicích nástrojů, které Alan za pár šilinků zachránil z vetešnictví a pak je opravil, ale jediné, co na ně zahrál, když se vám ho podařilo přemluvit, byly zvuky ptáků.

Na tyhle události si nevzpomenu, aniž by se mi nevybavila jeho velká hlava se záplavou vlnitých vlasů, jaké měl Harpo Marx, i když ne blondatých, ale černých, a obličej podobný Grouchovi Marxovi, ale s kozí brádkou, která tak vylepšovala trochu nevýraznou bradu. Nikdo, kdo ho kdy viděl, se nemohl rozhodnout, jestli je nápadně krásný, nebo neskutečně ošklivý. Protože měl nažloutlou kůži, vypadal jako Arab, Ital a Žid v jednom. Řekl bych, že jeho otec byl Žid a matka Irka. Řekl o ní, že „není katolička, ale cikánka“, a on sám se rozhodně oblékal jak cikán. Na všech ostatních by jeho oblečení působilo dojmem, že na sebe navěsili první, co uviděli. Ale na něm vypadalo jako improvizace velkovévody, který za revoluce ztratil celé své jmění i komorníka, jako ležerní oděv mnohem elegantnější, uvolněnější a praktičtější civilizace. Pamatuju si na jeho dlouhé vlněné šály, vojenskou blůzu

se stopami po seržantských frčkách, které někdo odpáral z rukávů, černé úzké ALAN
tesilky, na kterých byly z každé strany po lemech přišité černé hedvábné stužky. Když bylo vlhko, nosil kalhoty zastrčené v holinkách, a za suchých dnů měl jejich řemínky vsunuté pod nártu plátěných bot. Museli jsme vypadat zvláště, když jsme šli vedle sebe. Byl jsem o něco menší než on, na sobě kalhoty s puky, vestu, košili s límečkem, kravatu a sako s bílým trojúhelníčkem složeného kapesníku, který vyčuhoval z náprsní kapsy. Procházel jsem se s rukama sepjatýma za zády. Alan je měl obvykle složené na hrudi, ale nenaparoval se ani nepředváděl. Našlapoval tiše a pevně, jako by jen on sám měl pevnou půdu pod nohama – a to dokonale. Občas jsem si všiml, že si na nás lidi z dálky ukazují a smějí se nám, avšak když jsme se přiblížili, chovali se tiše a uctivě. Alan měřil skoro dva metry. To nepochybně pomáhalo.

Proč mě měl rád? Jasně, že měl můj obdiv, ale ten si získal od většiny lidí. Kromě toho, že jsem mu pomáhal s matikou, jsem mu nebyl nijak užitečný. Za celý rok nemohl přijít ani na jednu hodinu matematiky, protože kdyby si ho vyučující první den zapamatoval, mohl by si pak taky všimnout, že chybí. Byl to jediný předmět, ve kterém měl stoprocentní docházku, protože vždycky, když se četla prezenčka, odpověděl jsem jeho jménem. Pár dní před zkouškou jsem zašel k němu domů a přečetl mu své poznámky. Ležel na posteli, poslouchal a trpělivě u toho vraštil čelo jako římský kardinál, který sleduje kázání velmi mladého kněze. Nikdy jsem si nebyl jistý, jak moc rozumí tomu, co říkám, až jednou, potom, co jsem přepočítal mnoho výpočtů vztahujících se ke zrychlení padajících těles, deformačnímu tlaku, spontánním procesům a tendenci předmětů k minimalizaci volné energie, si Alan zívlně a řekl: „Velmi užitečná informace. Ale prozradí nám to akorát, jak věci padají a jak se rozšiřují do prostoru.“

Jistěže to byla pravda. Všechny výpočty obsahující čas popisují rozpínání vesmíru. Fázi mezi velkým třeskem, který všechno stvořil, a studenou ovesnou kaší, ve kterou se všechno nakonec přemění. Ale Alanův popis byl mechanický. Elektrotechnici takto uvažují o matematice vzácně. Nicméně Alan byl prvotřídní elektrotechnik a zkoušku z matiky vždycky udělal. Nechápal jsem to ne proto, že by na Alanově myšlení bylo něco nadpřirozeného, ale protože mi nedocházely

souvislosti, které jemu ano. Podle něj byla gravitační a elektrická síla a vlastně ALAN cokoli, co vznikne v odstředivce nebo když zapálíš sirku, jedna a tatáž věc. Na to, aby sis tohle uvědomil, potřebuješ velkou mysl, velkou jako je mysl boží teda pokud Bůh nějakou má.

Nesmím si přestat opakovat, že jsem nebyl jeho nejlepší kámoš, měl hodně známých. Když jsme měli volno, sešli jsme se u něj doma (vždycky ležel v posteli), a dokud nevstal, zabíjeli čas klábosením. Díky tomu jsem poznal spoustu různých lidí. Potom, co vylezl z postele, jsme obvykle šli na dlouhou, pomalou a naprosto bezcílnou procházku a všechno, co jsme viděli, se nám zdálo zajímavé: co dělají holubi na střeše, jak někdo ve výloze šije boty, výraz dívky, která čeká na rohu ulice, slogan z reklamy, drolicí se malta mezi cihlami nové budovy, odstín laku na autě. Nezdálo se, že by Alan skupinku vedl a nikdy nebyl středem pozornosti. Vždycky kráčel uprostřed, tu a tam se na něco zeptal, ukázal nebo na něco letmo mrkl. Řekl bych, že zatímco jsme mluvili, on se učil od nás. Vypadal, že rozumí všemu na světě, ale nevedl intelektuální řeči a nikdy nepřečetl jedinou knihu, snad až na *Případy Sherlocka Holmese*. Jednou prohlásil: „Vzdělaný člověk potřebuje znát důkladně jen jednoho autora. Conan Doyle mi dal vše, co potřebuju. Tím nemyslím jeho romány. Muž jako já, s dalekosáhlou zodpovědností ke světu vysokého finančnictví a mezinárodní politiky, nemá čas na romány.“

Po této poznámce jsem přečetl všechny příběhy o Sherlocku Holmesovi, ale když jsem se k tomu později vrátil, Alan byl nezvykle zamlklý. Mám podezření, že jeho obdiv k Sherlocku Holmesovi nevzešel z knih, ale ze starých filmů Basila Rathbonea na které se díval jako malý.

Podle něj spočívala opravdová síla ve věcech a z nich taky pramenila ta jeho. Okamžitě poznal, že nástroj nebo nábytek má sníženou funkčnost, protože byl navržený tak, aby hlavně přilákal pozornost. Nebo kde konstruktér použil tak moc materiálu, protože chtěl výrobek zpevnit, až konstrukci oslabil. Jednou na procházce se z ničeho nic zastavil, zíral na jednu kancelářskou budovu a pak prohlásil: „Kdybych byl tou budovou, bolelo by mě celé tělo, ale nejvíc tady, tady a tady,“ a plácnul se po krku, po hrudi a po kolenech. Byl schopný ukázat na šroubovací

spojku nebo elektrický obvod a poznamenat: „Tehle kousek nepotřebujem.“

ALAN

Já bych se mu pak trpělivě pokoušel vysvětlit, že právě tato součástka je nepostradatelná a on by jen provedl jednoduchou úpravu a dokázal mi, že má pravdu.

Patrně se nikdy nikdo nerozchechtal tak zplna hrdla jako on, když jednou v rádiu uslyšel interview s tesařem, který vyráběl kopie starodávných kolovratů a prodával je turistům v obchodě West Highland.

TAZATEL: Je to opravdu krásný kus. To vyráběla zkušená ruka. Nádherné řemeslné zpracování.

TESAŘ: Děkuji.

TAZATEL: A funguje?

TESAŘ: Ale zajisté, je plně funkční. Strčte jej do zásuvky, našroubujte žárovku do objímky a máte prvotřídní stojací lampu.

Celý týden jsme se k tomu vtípku vraceli.

ALAN (když chtěl něco podotknout k nové verzi auta/budově magistrátu v Glasgow/děkanovi techniky): Je to opravdu krásný kus. To vyráběla zkušená ruka. Nádherné řemeslné zpracování.

JÁ: To nepochybně, ale funguje?

ALAN: Zajisté, je plně funkční. Strčte jej do zásuvky, našroubujte žárovku do objímky a máte prvotřídní stojací lampu.

Později ho Alan zkrátil. Když ho někdo vytočil, řekl mu, ať si našroubuje žárovku do objímky.

Co se týče sexu, měl tolik štěstí, kolik jen chlap může mít. Miloval dívku, která milovala jeho a se kterou si hodně lezli na nervy. Ale někdy jim spolu bylo moc hezky. V té době jsem měl stejné štěstí jako on, ale bylo mi osmnáct a tehdy mi to nedocházelo. Záviděl jsem mu (ale nebyla v tom zášť), protože jeho holka byla atraktivnější než moje a protože mohl mít spoustu jiných žen, zvláště těch mladých, pro které byl vysokým tmavým neodolatelným cizincem, o kterém snily. Jejich pozornost mu lichočila, takže když je odmítal, přátelsky s nimi laškoval. Jak na ně shlížel z té své výšky, musely mu připadat neskutečně křehké, ale nikdy nevyužil výhody nad někým slabším. Nikdy nezneužil výhody nad nikým. Měl jen jednu vadu.

Když jsem přišel ke svému podnájmu, bylo už po půlnoci a ukázalo se, že jsem ALAN ztratil klíče. V oknech se nesvítilo. Mohl jsem zaklepat na někoho ze sousedních bytů, ale nechtěl jsem nikoho budit. Zašel jsem na zahradu za dům a všiml si, že kousek od mého pootevřeného okna vede odpadní trubka, do které se šikmo sbíhají dvě menší z kuchyňského dřezu a z umyvadla v koupelně. Vylezl jsem po ní, ale okenní římsa byla moc vysoko. Chybělo mi jen pár centimetrů. Věděl jsem, že Alan by tam bez problému dosáhl, že bydlí kousek odtud a že bude vzhůru, protože nejraději pracuje, když všichni ostatní spí. Šel jsem za ním a poprosil ho o pomoc. Bez řečí mě doprovodil k bytu a rychle vyšplhal po trubce do okna ve čtvrtém patře. Šel jsem nahoru a čekal jsem, že dveře budou otevřené, ale uběhlo pár minut, než Alan odemkl. Vypadal příšerně. V obličeji byl bílý, oči vytřeštěné a měl jsem pocit, že mě nevidí ani neslyší. Zavedl jsem ho dozadu do mého pokoje a udělal mu šálek čaje. Schoulil se v křesle, oběma rukama svíral hrnek a zíral do něho, jako by v něm viděl něco strašlivého. Postupně se mu vrátila barva, hrkl do sebe čaj, usmál se a řekl: „Tak a teď víš, že mám strach z výšek.“

Ten člověk byl můj přítel a *v něj* jsem se přeměnil. Už nikdy na Alana nemysli! Zapomeň na něj a zapomeň na Denny, která čeká za dveřmi, chce jít dovnitř a NIČIT mě svýma smutnýma očima, kterým jsem se nikdy nebyl schopný postavit a vyhýbal se jim víc než dvacet let. Denny, prosím, nech mě být. Buď hodná holka a jdi pryč.

Helga mě před ní ochrání. Srk. Helga mě přivede na příjemné myšlenky. Srk.

Alan v tom hrnku viděl svou vlastní smrt. Já zas vidím tu mou v téhle sklenici, cítím ji na jazyku, v zapomnětlivosti, která pohlcuje tuhle mysl. Pamatoval jsem si tolik věcí, spoléhal jsem se na vzpomínky, o které jsem už přišel. Za těch deset nebo jedenáct let, co jsme byli s Helen spolu, jsme museli zažít spoustu klidných a hezkých chvil, ale nepamatuju se na ně. Určitě jsme spolu byli mockrát na dovolené. Nevybavuje se mi ani jedna. Mozkové buňky, které obsahovaly tyhle vzpomínky, se rozpustily. Teď mám v hlavě černou díru, i když dřív tam bylo světlo. Díru, která se bude den po dni zvětšovat, dokud se všechno, co vím, všechno, co jsem, do ní

neslije. Srk. Srk. Ubohý Alane, vyděsil tě pohled na vlastní smrt. Musel jsi milovat život. Tehdy jsem ho taky miloval, ale teď se ho klidně vzdám, seru na něj.

JAK JSEM
POP RVÉ
SPATŘIL
HELEN

Takže Helga sedí v soukromém promítacím sále a podruhé se dívá film, ve kterém vystupuje jako vysokáštíhlánádhernádlouhovlasá blondýna, má na sobě úzké džíny a halenku rozervané od drátu a prodírá se skoro nahá (až na kilt z carů okolo prdelky a kundičky) křovím, až upadne přímo před Hugem a Cupidem atakdale. Ale v čem je oblečená ve skutečnosti? Dost důležitý. Neexistují-li pořádný ženský na muchlování, je dost důležitý si je aspoň představit ve vhodných oblečcích. Helga nosí lesklou upnutou bílou halenku, která zvýrazňuje její drobná pevná prsa, a velmi volné džíny, ty jsem před několika dny nebo roky viděl na jedný holce. Byly světle modré a u kotníků nařasené jak harémové kalhoty. Až na proužky okolo kotníků a pasu, k tělu přiléhal akorát šev mezi nohama, takže se celkem zřetelně rýsovala rýha mezi půlkami, zatímco kolem jejích pohupujících se boků se látka vlnila a poletovala. Vnímají ženy tlak džínů jako erotické laskání? Co měla na sobě Helen, když jsem ji uviděl poprvé v univerzitní kantýně? Už nevím, ale už podle oblečení byste uhádli, že studuje divadlo nebo umění. Vypadala úžasně. Prodírala se davem mužů, tvářila se trochu pohrdavě a obličej jí plul nad vysokým štíhlým hezkým tělem s dlouhou šíjí, zlehka se otáčela ze strany na stranu a někoho hledala.

Sháněla Alana. Když ho spatřila, přestala mít ve tváři ten pohrdavý výraz a až trochu moc se rozzářila nedočkavostí. Cílevědomě k nám přikráčela a Alan tlučeně zašeptal: „Do háje,“ ale přívětivě ji pozdravil: „Nazdárek, Heli. Co tě k nám přivádí?“

Ona na to: „No, jsem tu kvůli tomu divadlu. Kdy bys mohl přijít? Tento týden zkusíme každý večer. Premiéra je za čtrnáct dní.“

„Jo, to divadlo. No jasně. Pochopitelně, že tu jsi kvůli divadlu. Sedni si a pověz mi, co přesně tím myslíš.“

Přisunul jí židli vedle sebe, Helen si sedla a tvářila se dost sklesle a bezradně. Pak řekla: „Ty jsi na to zapomněl. Slíbil jsi, že na to budeš myslet. Viděli jsme se před třemi týdny na večírku divadelní fakulty. Nabídl ses, že bys nám mohl pomoci s osvětlováním hry, kterou chceme s pár kamarády uvést na festivalu.“

„Pamatuju si na to moc dobře,“ odvětil na to Alan, „a samozřejmě vám s tím osvětlováním pomůžu. Kde má to představení být?“

„Přece v Edinburghu. Na festivalu. Podařilo se nám zkontaktovat nějaké lidi, kteří nám pronajali jedno fantastické místo, starou zabavenou továrnu na cukrovinky, přímo v centru. Můžeme se tam nastěhovat, kdy budeme chtít. Je to hodně velké, takže budeme moct spát přímo v budově. O zábavu bude postaráno, plánujeme jazzové a folkové koncerty, tancovačky a celonoční kavárnu s kabaretem. Na výzdobě dělají studenti umění. Prostě *musíš* přijít. Určitě si to parádně užiješ a všichni budou moc rádi, že tam jsi.“

„Je mi líto,“ poznamenal Alan, „ale v nejbližší době do Edinburghu jet nemůžu. Mám tu nějaký závazky, mám řešit případ devíti koptských biskupů a inženýrova palce. Naštěstí mě nepotřebujete. Určitě jsem brilantní, ale notoricky nespolehlivý. Expert pro vás jako dělaný stojí vedle tebe.“

Helen se na mě sotva podívala. Nervózně vyjekla: „Alane, jsi si jistý, že do toho s námi nechceš jít?“

Otcovsky jí položil ruku na rameno a podotkl: „Jsi nádherný kousek, Helen, ale měla by ses zapojit do zásuvky. Tenhle poměrně malý, perfektně stavěný chlapík, kterého ti nabízím, je výjimečný muž. Spousta lidí ho přehlídí, protože je evidentně neprůbojný. Jsou to idioti. Je to kouzelník. Požádej ho o cokoli, provede to bez řečí, profesionálně, a – když ho dostaneš do varu – rychle. Nenaznačuju ti tady, abys ho svedla. Má v reálu tolik sexu, kolik potřebuje. Ale je lehce popletený z filmů a reklam na spodní prádlo. Chce pocítit trochu lesku bohémského života. Výměnou za tvou společnost před narvaným sálem a pár žhavých pohledů (víš přece, jaké myslím) bude makat jak barevný. A při práci je až překvapivě nekonfliktní.“

Po tomhle se na mě Helen musela podívat. Já jsem na to pevně odvětil: „Nevím nic o osvětlování scény.“

„No dobře,“ zasténal Alan, „prostě se to naučíš. Znáš moje metody. Vyzkoušej je a brzo se kolem tebe budou motat krásný holky, jako je tady Helen, ve všech podobách nahoty. Všechny touží po tom, aby je publikum vášnivě milovalo, ale dokud nezmáčkneš správný knoflík, budou jen stíny ve tmě, šepot v kraválu. Přemýšlej o tom, jakou budeš mít moc! Nebudeš mít čas na pocity viny, že máš na dosah ruky tolik krásy, protože PŘEDSTAVENÍ NEKONČÍ.“

A
 A
 A
 A
 A
 A
 Y
 Y
 Y
 Y
 Y
 Y
 Y
 Y
 Y
 Y

Ty sráči, Y Y Y Y Y Y Y Yááááááá, zase jeden z těch snů. Neměl jsem ho už pětadvacetlet. Dřív ze mi zdával pořád.

Léto bylo v Glasgow slunečné, ulice byly tišší než obvykle. Za čtrnáct dní měly nejspíš začít trhy. Procházel jsem se po ulici St George’s Road a viděl jsem Alana, mířil ke mně, prošel zatáčkou na Charing Cross Mansions, ruce složené na hrudi, vznešený obličej upíral do bílých mraků. Smál jsem se radostí a úlevou, běžel jsem k němu a křičel: „Nejsi mrtvý! Nejsi mrtvý!“

Zakřenil se a řekl: „Jasně že ne, byl to jen vtíp.“

Hrozně jsem se naštvál, že si ze mě dělá tak krutou srandu. A pak jsem se probudil. Bohužel.

2.2 Kapitola 11

Tyhle pilule fungují. Bolí mě na srdci a mozek mám ospalý a otupělý, jako UHÁNÍM by a tak dále a ta bolest, ta má rytmus, dradadumba dradadumba, změna oproti starému dobrému dradadum. Třesu se, fakt že jo. Teď zas studenej pot. Úžasný, líbí se mi to. Když jsem ještě chodil do školy, záviděl jsem těm choulostivým týpkům, co lehli s chřipkou, zlomenou nohou, mandlema nebo zánětem slepého střeva, aspoň je to na chvílku vytrhlo ze zaběhnutý rutiny. Nikdy jsem nebyl nemocný. Ani kocovina, když už jsem ji teda měl, mě nikdy nedostala tak, abych těmahle rukama snadno a s jistotou nepřipojil ta nejmenší a nejsložitější zapojení. Když teď zvednu ukazováček, pěkně se třese, cítím, jak v něm pulzuje bolest. Tvrdá kontrolka pod pupkem taky chladně vibruje. Zvláštní pocity, napadaj mě divný slova jako Chimborazo Cotopaxi Kilimandžáro Káčaňdzunga Fudžisan Nagasaki Tanganika Stromboli St.Andrews Aberdeen Inverness Inverclyde Armageddon Marsejéza Gilotina Leningrad Stalingrad Sodoma Gomora Skagerrak Cyrano de Bergerac Robert Bruce Agincourt Avignon tam je shon Masakr u Wounded Knee bitva pitva Litva Greenock Glasgow Stirling Skye megawatt kilowatt montérky lacláče kilowatt se rovná jedna-celá-třicet-čtyři koňské síly je tu zpátky dradadum, naprostý chaos, je mi zle, v hlavě mi řadí tisíc obušků, jako by mi tam hořel Říšský sněm, mozek mi taje jak sníh, je jak potápějící se loď, hlavu mám napěchovanou stroji, každý si dělá co chce a jinou rychlostí (nemůžeš je ovládat) NEMÁM NAD NIMI KONTROLU RYCHLE SKOČÍM ROZKROČMO ROZRKROČMO ROZKROČMO HONEM SE O NĚCO OPŘÍT SRMTELNÝ ŠKLEB BUDE TO TO NEJVĚTŠÍ NEJRYCHLEJŠÍ NEJHLASITĚJŠÍ SRANÍ NA SVĚTĚ BUDU SRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁT SRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁT SRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁTSRÁT SRÁT SRÁT SRÁT SRÁT SRÁT VŠECHNO POSERU PŘESERU ZASERU OSERU DOSERU PODSERU ŽE SE NA TO VŠECHNO NEVYSERU SVÝ KONÍČKY OKŠÍRUJU HEZKÝ DĚVČE POMILUJU O

s Neuběhla dlouhá doba dámy a pánové takže se přestaňte chichotat OO UHÁNÍM
l
y a ignorujte ty dva kteří se sem cpou z boků každý se chce dostat OO
š
do hry ale já jsem tady šéf jsem režisér možná nemám vysokou ale OO
s
l vím jak získat moc ruku mám na vypínačích takže tyhle slečinky OO
y
š musí poslouchat MĚ milí přátelé právě jste viděli Janine jak jistě OO
slyš víte podle ní se jmenuje celá šou ona je ta třešinka na dortu kterou OO
přišel
jsem nechávám na samý konec pak se objeví a až to budete nejméně OO
protože
jsi čekat probudí vaši touhu přesně jak to udělala na začátku ale teď je OO
mě
volal tu poslední číslo na které už všichni netrpělivě čekáte – První den OO
a teď
se nové dívky které bylo poprvé uvedeno před vybraným publikem OO
přes ty
tvoje Selkirgského oddělení Playboye a Spolku pro fyzické tresty a OO
návaly
horečnatých sexuální uspokojení v divadélku kde Buzík Hollis (věděli jste že to OO
a
zimničních je syn Maminy? Že ne? Taky nechápete jak mohla lesbička porodit OO
řeči
dostanu tohodle teplouše) Buzík Hollis odsunuje panel ve zdi a tlačí vozík OO
ke
slovu plný erotických pomůcek zatímco se otevřou dveře a vstoupí naše OO
sotva
na Mamina vede za sebou bosou Superbu přivázanou na vodítku a OO
okrají
stránky. doktor Siegfried von Strudel povídá společnosti „Potěšte své OO
ицлѣтѣрор *chlípné oči chlípné oči chlípné oči chlípné oči chlípné oči* HORKO
ицѣтѣ *chlípné chlípné chlípné chlípné chlípné chlípné chlípné* HORKO
кѣтѣ *chlípné chlípné přestaň se dívat, přestaň myslet na takové věci,* HORKO
ѣтѣ *nejsem tak špatný člověk, mí rodiče byli slušní lidé, skvělí lidé,* HORKO
от *tiší a to mě dohání k těmhle oplzlostem oplzlostem oplzlostem* HORKO
тѣтѣ *oplzlostem oplzlostem oplzlostem oplzlostem oplzlostem* HORKO
Slyš přátelé omlouvám se za to přerušení náš patron se cítí být ZIMA
nejsem
takový povinován seznámit nás s jeho lepším já kdykoliv teplota v ZIMA
jaký
ti místnosti dosáhne určité hodnoty jinak se samozřejmě obrací ZIMA
napovídali
nepatří na nás nevzdělance abysme ho trochu zabavili a potěšili tak teď ZIMA
mi
to už můžete konečně mluvit von Strudele: „Potěšte své oči. Tato ZIMA
tu
opravdoví žena si u nás neprošla obvyklými přijímacími metodami, takže ZIMA
stvořitelé
nevlastní nám tím pádem ukáže trochu osvěžujícího rozhoření, potupy a ZIMA
nic
co naprostého údivu. Nejspíše si myslí, že se jí to vše jen zdá. Tak ZIMA
vytvořili
nemám jí ujistíme, že za méně než čtrnáct dní jí bude její dosavadní ZIMA

ani	život připadat jako sen, překvapivě hodně nudný sen.“ Superba	ZIMA	UHÁNÍM
moc			
ten	zaječí: „Maxi!“ a hystericky se zasměje, protože zpoza kruhu	ZIMA	
nástroj			
aristokratické	světla, kterým je obklopená, uvidí v šeru Maxe roztaženého na	ZIMA	
chátry			
která	gauči, jak se věnuje polonahé servírce, která se k němu žhavě	ZIMA	
si			
žije	tiskne. Max pronese: „Terry, myslel jsem, že dneska budeš u	ZIMA	
dobře			
proto	matky. Copak se stalo, žes změnila plány?“ „Pomoz mi, Maxi!“	ZIMA	
že			
skutečným	zasípá Superba. On odvětí: „Jasně, ale něco za něco. Co pro mě	ZIMA	
tvůrcům			
slouží	uděláš, Terry?“ Chce od ní slyšet: „Cokoliv chceš.“ Ale Superba	ZIMA	
špatně			
nejsem	na něj jen zírá. „Ještě je moc brzo na to, aby rozuměla otázce,“	ZIMA	
záhadný			
nejsem	řekne von Strudel, „za týden nebo dva to musíte zopakovat.	ZIMA	
král			
soudce	Dejte jí roubík.“ „Tohle je jen zkouška,“ šeptá Mamina a	ZIMA	
ředitel			
inspektor	vezme si od Hollise gumový balónek a silonku. „Dneska se	ZIMA	
kontrolor			
statkář	naučíš pohyby, příští týden co máš říkat.“ Zacpe Superbě	ZIMA	
manažer			
nebo	ústa, rozepne ji, sundá jí džíny a nesmím si ji představovat	ZIMA	
jakýkoliv			
jiný	nahou nahé ženské mě vůbec nevzrušují ale oslní mě září která	ZIMA	
druh			
pána	prýští z jejich nahoty na kterou nesmím myslet od té doby co	ZIMA	
nejsem			
počítačový	jsem vyhodil Denny konečně ZATMĚNÍ, Superba má černé	ZIMA	
expert			
projektant	kozačky do půli stehem, na jehlách, s patnácticentimetrovým	ZIMA	
právník			
účetní	podpatkem a spojené malým řetízkem, Hollis a Velká Máma	ZIMA	
kněz			
policista	je pevně pevně pevně sešněrují až pod zadeček a trhnou	ZIMA	
učitel			
lékař	tkaničkami tak silně, až sebou Superba cukne a zakňourá, pak	ZIMA	
otec			
který je	vytáhnou pouta a svážou jí ruce za zády do jednoho koženého	ZIMA	
krutý			
aby	rukávu, který musí být taky pěkně utažený, a nakonec jí nasadí	ZIMA	
mohl být			
laskavý	černý kožený korzet, „Vydechni, jak nejvíc to půjde, zlatíčko,“	ZIMA	
neřídím			
hromy	radí jí Mamina a Superba se místo toho zhluboka nadechne	ZIMA	
blesky			
nebudu	zavazují jí korzet a s každým škubnutím šňůrkami prostě musí	ZIMA	
tě			
děsit	vydechnout nakonec se jí boky a odhalená prsa plně vzdouvají	ZIMA	
neopustím			
tě	v porovnání s pasem který je štíhlejší než kdyby držela dietu	ZIMA	

3 LITERÁRNÍ ANALÝZA

3.1 Alasdair Gray

Alasdair Gray je skotský malíř a spisovatel, který ve svých pracích, ať už literárních či výtvarných, často propojuje prvky fantasy, surrealismu a magického realismu. Narodil se roku 1934 v Glasgow, ačkoliv pochází z dělnické rodiny, už v raném věku se projevilo jeho výtvarné a literární nadání. Roku 1957 absolvoval Glasgow Art School. Vystřídal řadu zaměstnání, živil se jako učitel umění či malíř dekorací. O tom, že jeho začátky nebyly příliš růžové, svědčí i to, že byl několikrát nezaměstnaný. To ho ale neodradilo od literární činnosti, která se zpočátku nejevila jako příliš výdělečný podnik.

V letech 1968–1972 spolupracoval s BBC, pro kterou napsal několik rozhlasových a televizních her, z nichž nejznámější, *The Fall of Kelvin Walker*, se r. 1972 dočkala jevištního zpracování. Roku 1981 vyšel jeho první román *Lanark: Život ve čtyřech knihách* (*Lanark: A Life in Four Books*), na kterém Gray pracoval sedmadvacet let. Za toto dílo získal dvě významná ocenění: Saltire Society Scottish Book of the Year Award a Scottish Arts Council Book Award. Mezi další stěžejní díla patří sbírka povídek *Unlikely Stories, Mostly* z roku 1983, jež byla oceněna Times Literary Supplement Award a SAC Design Award, kontroverzní román *1982, Janine* (1984) a sbírka povídek *Lean Tales* (1985), která obsahuje i díla Jamese Kelmana. V devadesátých letech vychází novela *McGrotty & Ludmilla* (1990), román *Něco z kůže* (*Something Leather*) (1990) a román *Poor Things* (1992), který byl oceněn Guardian Award a Whitbread Award. V roce 2000 byl vydán obsáhlý svazek literární kritiky *The Book of Prefaces*. Kromě románů a povídek píše také poezii, na svém kontě má i několik divadelních her. Své knihy si také sám ilustruje. Do svých knih často promítá i své politické názory, svému pohledu na politické dění věnoval tři samostatné polemické práce: *Why Scots should rule Scotland* (1992), *Why Scots should rule Scotland 1997* (1997), *Why we should rule ourselves* (2005, společně s

Adamem Tomkinsem).

Literární kritikou bývá Alasdair Gray označován za představitele „skotské postmoderny“, tedy literárního hnutí sedmdesátých a osmdesátých minulého století, kdy skotští autoři sdíleli nespokojenost nad politickou, ekonomickou a kulturní situací poválečného Skotska. Svůj postoj promítali do literatury novým způsobem, kdy v poměrně realistickém vyprávění využívali prvků fantasy či magického realismu.¹ Gray bývá v tomto ohledu srovnáván se svým kolegou a přítelem Jamesem Kelmanem, ale také s Edwinem Morganem či Liz Lochheadovou.²

Gray uplatňuje ve své tvorbě novátorský, tvůrčí přístup, často spojuje výtvarno s literárním, reálno s nereálnem. Podobně jako Janice Galloway, experimentuje s formou,³ jako výtvarníkovi mu záleží na vizuální podobě textu, svá díla neozvláštňuje jen ilustracemi, ale bohatě pracuje s typografií.⁴ Ústředním tématem jeho děl bývá především vykořisťování a manipulace, a to jak jednotlivců, tak celých národů.⁵ Otevřeně hovoří o sexualitě, za což ho mnozí oslavují, jiní naopak zatracují (např. *1982*, *Janine*, *Něco z kůže*).

¹ Srov. WALKER, Marshall. *Scottish Literature Since 1707*. 1. vydání. Londýn : Longman, 1996. 442 s. ISBN 0-582-02893-0. s. 337.

² Srov. GIFFORD, Douglas – DUNNIGAN, Sarah – MACGILLIVRAY, Alan. *Scottish Literature*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002. 1269 s. ISBN 0-7486-0825-7. s. 721, 732.

³ Srov. WALKER, s. 337.

⁴ Srov. GRAY, Alasdair. *1982, Janine*. New York : Penguin, 1984. 345 s. ISBN 0-14-007110-5. s.174-191.

Srov. GRAY, Alasdair. *Lanark: A life in 4 books*. London : Paladin, 1989. 560 s. ISBN 0-586-08613-7. s. 64, 101.

⁵ Srov. WALKER, s. 338.

Srov. CAIRNS, Craig. *The Modern Scottish Novel: Narrative and the National Imagination*. 2. vydání. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002. 256 s. ISBN 0-7486-0893-1.

3.2 1982, *JANINE*

3.2.1 *Autorův záměr a hodnocení kritiky*

Když Alasdair Gray začal pracovat na sbírce povídek *Unlikely Stories, Mostly*, měla být její součástí i povídka o „chlápkovi, který ve svém životě nepoznal lásku, odmítá o ní vůbec přemýšlet, ale díky alkoholu se může utěšovat pocitem vlastní nadřazenosti nad vším ostatním.“⁶ Původně se mělo jednat o dvou až třístránkový vnitřní monolog, ale objem materiálu rostl. Povídka byla čím dál tím delší, až vznikl román *1982, Janine*, který autor považuje za svou nejlepší knihu.⁷

V minulosti však byla několika recenzenty označena jako pornografický román, který nemá větší uměleckou hodnotu. Např. v programu BBC Peter Levi prohlásil: „Nikomu nedoporučuji číst tuhle knihu... Je plná sexuálního násilí, věty jsou příliš dlouhé a celé je to jen snůška nudných žvástů. Nesnesitelná slátanina.“⁸ Naštěstí se ale objevili i jiní, kteří dočetli knihu do konce a mezi řádky vyčetli příběh osamělého padesátiletého muže, který své problémy utápí v alkoholu. J.A. McArdle dokonale vystihl obsah knihy: „1982, Janine není pornografie, ale podrobná a smutná studie lidské předurčenosti. Toho, jaké to je být lapen ve světě, kde bude vždy malý člověk, žena nebo země, vykořisťován velkými lotry.“⁹

3.2.2 *Shrnutí děje*

1982, Janine se odehrává během jediné noci, kdy se hlavní hrdina Jock McLeish, který cestuje za prací po celém Skotsku, ubytuje v malém hotýlku. Jock pracuje jako kontrolor bezpečnostních systémů, dělá svou práci dobře, ale nenaplnuje

⁶ Official website of Alasdair Gray [online], *Interview: 1984, „Why Writers Write“*, poslední revize 27.10.2010. [cit. 19-4-2011]. <<http://www.alasdairgray.co.uk/contents.htm>>.

⁷ Srov. Alasdair Gray's Blog: As things happen [online], *A Reply to a Recent Enquiry*, poslední revize 16.2.2010. [cit. 20-02-2011]. <<http://alasdairgray.blogspot.com>>.

⁸ Lanark 1982: an unofficial Alasdair Gray website [online], *1982, Janine*, poslední revize 18.12.2004. [cit. 14-12-2010]. <<http://www.lanark1982.co.uk/janine.html>>.

⁹ Lanark 1982: an unofficial Alasdair Gray website.

ho, stejně tak jako jeho život. Je rozvedený, hodně pije, trpí nespavostí a prochází si krizí středního věku. Aby si zpříjemnil bezesné noci, vymýšlí si pornografické scénáře, ve kterých si neužívá divokých orgasmů, ale pocitu, že může své oběti ovládat. Ten večer se mu opět nedaří usnout, ale představy o vzpouzejících se trýzněných ženách mu čím dál častěji přerušují úvahy o životě, o politice a vzpomínky. Především ty nepříjemné. Vše dospěje až do stavu, kdy už to Jock nemůže snést, a pokusí se o sebevraždu. Spolyká krabičku prášků a zapije ji pořádnou dávkou whisky. Jako zázrakem ale vyvázne, vyzvrací se a dojde jakémusi „očistění“, kdy začne vyprávět svůj příběh od začátku – tedy od momentu, kdy si vybral, jakým směrem se bude jeho život ubírat. Tenkrát volil špatně. Po této noci ale získává naději začít znovu. Příběh končí v momentě, kdy jsou jeho úvahy přerušeny zaklepáním na dveře hotelovou službou.

3.2.3 Hlavní hrdina

Při vykreslování charakteru Jocka McLeishe využil Alasdair Gray rozdílnosti ve formálnosti jazykových prostředků.

Jockův projev se nevyznačuje zvláštním idiolektem nebo slangem a prozrazuje tak, že pochází ze střední vrstvy a dostalo se mu vysokoškolského vzdělání. Při komunikaci s některými dalšími osobami mluví Jock spisovně, někdy až trochu škrobeně. Např. před svým kolegou z práce a rivalem, Reevesem, se snaží vyvolat dojem precizního odborníka a utajit tak svůj alkoholismus.

Na druhou stranu, jeho pohled na svět je velmi ironický, v proudu jeho myšlenek se objevují prvky hovorovosti, vulgarismy a expresivní výrazy. Gray tak naznačuje, že Jock žije dvojím životem – navenek se chová chladně, suše, je pečlivý a pořádný a snaží se tak zařadit mezi určitý typ lidí,¹⁰ kdežto jeho vnitřní svět je naprosto rozdílný, plný emocí.

¹⁰ Srov. CAIRNS, s. 183.

3.2.4 *Narativní styl a interpretace zásadních momentů textu*

Román je napsán v první osobě formou vnitřního monologu. Příběh tedy sledujeme z pohledu hlavního hrdiny, což vede k větší autentičnosti, čtenář se ztotožňuje s vypravěčem a prožívá události a pocity spolu s ním.

Výrazným prvkem v Grayově vyprávění je existence narace reálné – tedy sféry myšlenek a vzpomínek – vedle narace snové, která je zastoupena Jockovými pornografickými fantaziemi. Na začátku knihy jsou tyto dvě roviny snadno rozlišitelné, protože jsou odděleny graficky mezerami mezi odstavci, a to i v případech, kdy Jock skáče z jedné myšlenky na druhou, lépe řečeno snaží se jednu zapudit druhou:

„... Oh Denny, please leave me alone. Be a good girl and go away.

Helga will save me from her. Sip. Helga will lead my mind back into pleasant places. Sip.

What Alan saw in that mug was his own death. ...¹¹

Postupně se ale slévají. Tyto pasáže byly při překládání poměrně obtížné. Obzvláště ta část textu, kdy na Jocka začnou působit prášky a alkohol a on začne blouznit.¹² V tu chvíli jsme svědky toho, jak na základě volných asociací myšlenky přecházejí jedna do druhé a není proto jednoduché sledovat jejich tok.

Zajímavá situace navíc nastává, když se hlavnímu hrdinovi v hlavě ozývají tři hlasy, které na sebe vzájemně reagují.¹³ V tuto chvíli se do textu zapojuje i grafická stránka, která slouží k vyjádření některých dějových skutečností. Jednotlivým hlasovým liniím se na stránce dostává prostoru podle momentálního rozpoložení hrdiny, podle toho, jak moc který hlas v současné chvíli ovládá jeho mysl. Nejprve mají dominantní pozici jeho myšlenky, posléze je to hlas Boha, který se tiše krade do příběhu. Na konci pasáže, kdy už se Jock nedokáže soustředit na nic, kromě pocitu,

¹¹ GRAY, 1982, *Janine*. s. 113.

¹² Srov. GRAY, 1982, *Janine*. s. 177.

¹³ Srov. GRAY, 1982, *Janine*. s. 178-185.

že je mu zle, vše ovládne hlas jeho fyzických potřeb. Následují dva prázdné listy, kdy upadá do bezvědomí. Skutečnost, že pomalu přichází k sobě, je opět zaznačena graficky zmenšujícími se mezerami mezi výpověďmi.

O tom, jak je vizuální složka v textu důležitá, svědčí i fakt, že autor sám dohlížel na sazbu románu.¹⁴ Sazba je často závislá na obsahu, což dokazují i podkapitoly po stranách, jež plní funkci komentářů. Dokonce i rejstřík kapitol má nezvyklou grafickou podobu, obsahuje stručné shrnutí toho, co má čtenář v kapitole očekávat.

V souvislosti s narací textu vyvstává otázka, jak tyto prostředky interpretovat. Text a rejstřík spojuje stejný ironický nádech, rejstřík je navíc napsán v první osobě. Dílo potom vyvolává dojem, že jej hrdina diktuje neznámému posluchači. Cairns ale tuto možnost zavrhuje prohlášením, že „Jock... je svou vlastní sekretářkou, diktuje sám sobě příběh o určitém typu člověka, mezi něhož se řadí i on...“¹⁵

Této teze jsem se držela při překladu momentů, kdy nebylo jasné, zda chce autor čtenáře zatáhnout do děje, nebo výroky adresuje sobě:

„I once knew a man who was not a coward, not an instrument. He died. Forget him.“¹⁶

„Oh never remember Alan again. Forget him and forget Denny who waits outside the door...“¹⁷

Při užití plurálu (tedy: „Zapomeňte na něj.“) v těchto příkazech by bylo porušeno stanovisko, že se jedná o vnitřní monolog, což by bylo v rozporu se záměrem autora. Navíc Jock se podle mě snaží zahnat nepříjemné myšlenky, ne oslovit čtenáře. Zvolila jsem tedy druhou možnost a při překladu uplatnila singulár:

„Už zemřel. Zapomeň na něj.“

„Už nikdy na Alana nemysli! Zapomeň na něj a zapomeň na Denny, která čeká za dveřmi...“

¹⁴ Srov. CAIRNS, s. 191.

¹⁵ CAIRNS, s.184.

¹⁶ GRAY, 1982, *Janine*. s. 106.

¹⁷ GRAY, 1982, *Janine*. s. 113.

4 KOMENTÁŘ K PŘEKLADU

4.1 Specifika textu, překladatelská strategie

Román *1982, Janine* se řadí do uměleckého stylu a jako takovýto text si klade za hlavní cíl navodit estetický zážitek. Při překládání je tedy důležité převést do cílového jazyka jak sdělovanou informaci, tak zachovat estetické kvality originálu,¹⁸ které zároveň charakterizují autorův styl. Ve vybraném textu se jedná zejména o převedení ironie a různých rejstříků promluvy hlavního hrdiny.

Jak Levý¹⁹, tak Knittlová doporučují při překladu beletrie uplatnit tzv. funkční přístup. Tedy využít prostředků cílového jazyka, které plní ve výchozím jazyce stejnou funkci „pokud možno po všech stránkách, tedy nejen významové, věcné (denotační, referenční), ale i konotační (expresivní, asociační) a pragmatické.“²⁰ Text se vyznačuje velkým počtem idiomatických spojení a vulgarismů, funkčního přístupu budu tedy využívat především v těchto případech. Zároveň je ale důležité respektovat originál a vyvarovat se přílišné volnosti, která by měla za následek spíše adaptaci než překlad.²¹ Jedná se také o stylistické přehodnocování a zanášení kvalit, které originální text nemá a na které upozorňuje Levý.²² O dosažení „adekvátního překladu“ hovoří Hrdlička v souvislosti s přizpůsobováním textu cílovému čtenáři. Čtenář by samozřejmě měl být brán v potaz, ale jen do té míry, aby překladatel svými zásahy dílo příliš neupravoval,²³ např. necitlivými substitucemi apod.

Co se týče vybraného textu, je pro něj charakteristické časté nedokončení myšlenky ve chvílích, kdy hrdinu vytrhne z fantazírování nějaká nepříjemná vzpomínka. V těchto případech bylo těžké sledovat tok jeho úvah, proto jedním z úkolů při

¹⁸ Srov. LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 3. vydání. Praha : Ivo Železný, 1998. 386 s. ISBN 80-237-3539-X. s. 41.

¹⁹ Srov. LEVÝ, s. 26, 27.

²⁰ KNITTLOVÁ, Dagmar. *Překlad a překládání*. 1. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 291 s. ISBN 978-80-244-2428-6. s. 7.

²¹ Srov. HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. Praha: FF UK, 1997. ISBN 80-85899-22-1. s. 8.

²² Srov. LEVÝ, s. 46.

²³ Srov. HRDLIČKA. s. 5-6.

překládání bylo vypořádat se s tímto problémem.

Dalším dominantním prvkem je využití typografie. Autor například stupňuje napětí použitím velkých písmen, zdůrazňuje slova kurzívou. Uprostřed knihy dochází doslova k typografické explozi a objevuje se zde několik rovin, několik hlasů (hlas Boha, představy, prožitá minulost a současnost). Na emoce čtenáře působí nejen obsah textu, ale i jeho grafická podoba, a bylo proto důležité zvolit české ekvivalenty tak, aby do kontextu zapadly jak svým významem, tak vizuálně.

Nejtěžším úkolem bylo převést do cílového jazyka promluvu hlavního hrdiny, tomuto tématu se proto budu hlouběji věnovat v dalších částech této práce. Velká pozornost bude věnována také převodu reálií.

4.2 Stylistické hledisko

4.2.1 *Volba jazykové roviny*

Způsobem, jakým se postavy vyjadřují, autoři sdělují nejrůznější skutečnosti. Někteří využívají dialektů, slangu či argotu k tomu, aby dosáhli autentičnosti zejména při zachycení dialogů hrdinů, kteří pochází z nižšího sociálního prostředí. Promluvou postav mohou prozradit nejen intelekt a sociální původ postavy (u Jocka McLeishe je to jeho dobré rodinné a společenské zázemí, které se projevuje poměrně spisovným vyjadřováním), ale například i jeho momentální duševní rozpoložení, fyzické zdraví, kondici či opilost. A právě ta se v románu *1982, Janine* objevuje v různé míře. Protože se nejedná o zápis přímé řeči, ale o tok myšlenek, není opilost zaznamenána fonetickým přepisem opileckého bleptání. Signalizuje ji:

- přeskakování z myšlenky na myšlenku,

- „She gags Superb, unfastens, removes her dungarees and I must not imagine her nakedness the nakedness of women does not excite me it stuns dazzles light pours from their nakedness I have never been able to face it since I got rid of Denny so ECLIPSE Superb in black thighlength leather boots...”²⁴

- naléhavost či agresivnost výroků,

²⁴ GRAY. *1982, Janine*. s. 179.

- „Oh Denny, please leave me alone. Be a good girl and go away.“²⁵
 - „I CAN'T CONTROL THEM QUICK GRAB JUMP ASTRIDE ASTRIDE ASTRIDE THE NEAREST CLING LIKE GRIM DEATH TO BIGGEST FASTEST LOUDEST GOING DUNGDUNGDUNG...“²⁶

- zvýšený výskyt citově zabarvených a vulgárních slov,
 - „Damn damn damn damn him for dying, that bastard should never have died, I will never forgive that bugger for dying...“²⁷
 - „...my mummies share the shame mind of shite sick dirt, gunbattered sluts in stiffening states Λ Λ Λ Λ hullo my dears...“²⁸
- zmínky o alkoholu, kdy hrdina oznamuje, že si dá další doušek whisky.
 - „Helga will save me from her. Sip. Helga will lead my mind back into pleasant places. Sip.“²⁹
 - „Whisky permitting, I will order my wits to find reasons for this faith of mine.“³⁰

Protože hlavní hrdina dosahuje v románu různých stupňů opilosti, bylo nutné tyto pasáže od sebe odlišit. Z tohoto důvodu bylo důležité vzít v potaz stratifikaci útvarů národního jazyka. Čeština je bohatá na několik forem národního jazyka, pro které je vlastní různý stupeň uvolněnosti a nespisovnosti, a bylo možné je použít právě pro odlišení Jocka ve stavu střízlivosti a omámenosti. Jednalo se o vrstvu spisovnou, hovorovou, ale i obecně českou. Vzpomínky na Alana jsem zachytila převážně spisovným jazykem s prvky hovorovosti a naopak text v kapitole 11, kdy už je hlavní hrdina značně opilý a omámený prášky, přichází na řadu zvýšený výskyt nespisovných útvarů a také prvky obecně české (koncovka *-ej* v případě *studenej pot*).

Z hovorové vrstvy jsem použila výrazy jako *chlápek*, *jasně*, *kazeťák*, *kámoš*, *humbuk*, *matika*, *prezenčka*, *Rusáci*, *tyhle*, *teda*, *těmahle*, *takovéto*, vztažné zájmeno *co* namísto zájmena *kteřá* a spojení *fakt že jo*, *lehnout s chřipkou*. Dále jsem uplatnila koncovku -u místo *-i* při časování sloves v 1. os. sing. Tedy: *pamatuju*,

²⁵ GRAY. 1982, *Janine*. s. 113.

²⁶ GRAY. 1982, *Janine*. s. 177.

²⁷ GRAY. 1982, *Janine*. s. 106.

²⁸ GRAY. 1982, *Janine*. s. 116-117.

²⁹ GRAY. 1982, *Janine*. s. 113.

³⁰ GRAY. 1982, *Janine*. s. 108.

ztotožňuju, pochybuju, potřebuju.

Podstatný vliv na Jockovo vyjadřování má nejen alkohol, ale i emoce. Při nějakém emotivním zážitku, kdy se vypravěč dostane „do varu“, je jeho promluva expresivnější. Ačkoliv Jock hovoří jinak spisovně, právě v těchto místech Gray využívá hovorových stažených konstrukcí:

- „If they ever offer me his job, **I’ll** know the drink has made me prematurely senile.“³¹
- „I doubt it and **I’m** not going to tell him. ... **He’s** jealous and ignorant but **he’s** smart.“³²

Objevují se i jiné vypjaté situace, kde sice originální text obsahuje neutrální jazykové prostředky, ale emocionální napětí je patrné z kontextu:

- „Safety and pleasure drive me to drink and wank in a Peebles hotel but I am SICK of being an instrument(...) In my coat pocket is a bottle of barbiturate pills to be swallowed with the emergency whisky if the bombs drop before I reach the shelter. Why not swallow them and return to pre-birth nothingness now?“³³

Emocionálnost bylo možno v češtině vyjádřit řadou nespisovných prostředků v oblasti hláskoslovné a morfologické:

- Vypuštění koncových hlásek u sloves:
„... a já nestih_h zalíz_t do krytu.“
„Jak by moh_h?“
„Napadaj_j mě...“
- Koncovka -ý místo spisovných tvarů pro ženský, mužský a střední rod přídavných jmen:

„Jednou jsem ho jedný ženský strčil do zadku ...“
„... vožralý coury znehybnělý...“
„... skotská větev bude v pěkný kaši ...“
„... že už jsem se prochlastal do stařecký demence...“
„... vytrhlo ze zaběhnutý rutiny...“
„úžasný“.

³¹ GRAY. 1982, *Janine*. s. 104.

³² GRAY. 1982, *Janine*. s. 104.

³³ GRAY. 1982, *Janine*. s. 106.

V ostatních případech, kdy nebyl emotivní náboj tak velký, jsem použila spisovné koncovky. Např.:

„... z té své výšky...“

„... byly světle modré a u kotníků nařasené jak harémové kalhoty...“

„... takovéty, co ponoříte do studené vody.“

Objevily se také případy, kdy jsem emoce vyjádřila **expresivním** výrazem, změna koncovek proto nebyla zapotřebí:

„...netečné hysterické **nuly**...“

„V takových **nenazraných** velkofirmách...“

„nahé **ženské**“.

Při volbě nespisovných tvarů jsem vyřadila ty, jež si zachovávají příznakovost nějakého českého či moravského dialektu a vybrala tvary, které jsou vzhledem k územní diferenciaci češtiny neutrální a používají se na většině území. Z tohoto důvodu nebyla například vhodná koncovka *-ou* ve slově *potřebují*, která naznačuje příslušnost k moravštině.³⁴

Vedle hovorové mluvy se v překladu objevují i hyperspisovné pasáže, a to v dialozích Jocka s Reevesem, kde jsou v originálním textu patrné dlouhé, formální větné konstrukce. Dodržela jsem proto složitost a šroubovitost souvětí, příliš je nerozdělovala a zvolila spisovnou koncovku *-i* u sloves v 1. os. sing:

- „The firm pays me to provide a precise kind of practical and psychological supervision. I prefer working with a clear, alert mind unblunted by two or three hours of sifting and responding to the signals and reflexes of inept, self-contradictory and frequently drunken drivers.“³⁵ → „Firma mě platí za precizní odborný a psychologický dohled. Raději pracuji s někým pohotovým a ostražitým, kdo není otupělý dvěma nebo třemi hodinami za volantem, kdy musí reagovat na pomalé reflexy a signály sebedestruktivních a často opilých řidičů.“

Ze stejného důvodu jsem vložila vysokou míru spisovnosti do monologu doktora Siegfrieda von Strudela:

³⁴ BALHAR, Jan a kol. *Český jazykový atlas 1*. 1.vydání. Praha : Academia, 2002. 626 s. ISBN 802-000-01-35. s.446.

³⁵ GRAY, 1982, *Janine*. s.104.

- „Feast your eyes. This woman has not come to us through our usual legal processes so she brings to her situation refreshing amounts of indignation, outrage and sheer astonishment. She perhaps suspects she is dreaming! Let us assure her that in less than a fortnight the life she has been plucked from will seem the dream and a surprisingly dull dream too.“³⁶ → „Potěšte své oči. Tato žena si u nás neprošla obvyklými přijímacími metodami, takže nám tím pádem ukáže trochu osvěžujícího rozhoření, potupy a naprostého údivu. Nejspíše si myslí, že se jí to vše jen zdá. Tak ji ujistíme, že za méně než čtrnáct dní jí bude její dosavadní život připadat jako sen, překvapivě hodně nudný sen.“

Kontrast mezi spisovnými částmi a textem, který je emotivně zbarvený a nespisovný, je v této knize jedním ze základních Grayových uměleckých prostředků. Bylo proto nutné jej zachovat a věnovat v tomto ohledu pozornost i ostatním postavám v příběhu.

V dialogích s Denny jsem využila obecné češtiny. Denny pochází ze sociálně slabšího prostředí než Jock, navíc se jí ani nedostalo kvalitního vzdělání. Obecná čeština se mi proto jevila jako nejvhodnější prostředek pro vyjádření její promluvy:

„Víš, kde jseš?“

„Nejseš tam, kde normálně.“

Pro vyjádření ironie, které je Grayovo dílo plné a lze ji vyčíst z kontextu, bylo možné v některých pasážích skombinovat **spisovný** a nispisovný jazyk a postupováním stylů tak vytvořit větší napětí:

„**Neexistují-li** pořádný ženský na muchlování, je dosdůležitý si je aspoň představit ve vhodných oblečcích.“

„Náš patron se cítí být povinován seznámit nás s jeho lepším já.“ Spisovnost této věty opět signalizuje ironii.

³⁶ GRAY, 1982, *Janine*. s. 179.

4.2.2 Opakování výrazů

„Opakování téhož výrazu, kterým se v angličtině běžně zvyšuje intenzita... česká stylistická norma považuje spíše za negativní rys, pokud je nelze považovat za zřetelný autorův záměr.“³⁷

Gray často využívá tohoto prostředku pro zesílení účinku, vyvolání silnějších emocí.

V momentech, kdy se opakující se slovo nebo skupina slov stává motivem, jsem jej tedy nijak neobměňovala. Tento případ nastává na straně 105–106, kdy se na jediné straně dvacet třikrát objevuje slovo *nástroj* a na straně 116 je to motiv *bílá hedvábná košile*.

Na straně 105 najdeme motiv *safety and pleasure*, zachování stejných lexikálních jednotek mi ale v tomto případě připadalo příliš neobratné a pokusila jsem se je mírně obměnit. Slovní spojení, které je v textu čtyřikrát, jsem přeformulovala takto:

„Bezpečí a rozkoš.“

„To kvůli jistotě a touze užívat si...“

„Jistota a požitek z...“

„Touha po bezpečí a po rozkoši mě nutí...“

Tuto metodu doporučuje i Levý, překladatel by se podle něj měl pokusit o tvořivé řešení, zároveň ale zachovat autorův styl.³⁸ V následujících ukázkách jsem nahradila opakující se slova jinými prostředky, které ale plní stejnou funkci a sdělují stejný význam:

„He placed his feet quietly and firmly, as if he only possessed – but possessed completely – the exact ground he trod upon.“³⁹ → „Našlapoval tiše a pevně, jako by jen on sám měl pevnou půdu pod nohama – a to dokonale.“

„I am the only essential man in the National team. ... Reeves... is not an essential man, although he draws a larger salary.“⁴⁰ → „...nejdůležitější muž v celé Nati-

³⁷ KNITTLOVÁ, s. 52.

³⁸ Srov. LEVÝ, s. 91.

³⁹ GRAY, 1982, *Janine*. s. 110.

⁴⁰ GRAY, 1982, *Janine*. s. 104.

onal Security jsem já. ... Má sice vyšší plat, ale není nenahraditelný.“

„I am a supervisor, but a supervisor of supervisors.“⁴¹ → „Já jsem inspektor. A ne ledajaký.“

„Damn damn damn damn him for dying, that bastard should never have died, I will never forgive that bugger for dying, of course I forgive him for dying but *till my dying day I will hate* hate hate that he is dead.“⁴² → „Kurva to je v řiti sere mě že umřel, ten parchant neměl umřít, nikdy mu to neprominu, přívítovi! Nakonec mu samozřejmě stejně odpustím, ale štve mě to, strašně moc mě to štve a až do poslední chvíle bude.“

Pokud byly věty postavené na stejném syntaktickém vzorci, respektovala jsem v tomto ohledu angličtinu. V prvním z příkladů jsem jen trochu pozměnila výběr slov:

„...He never took advantage of people weaker than himself. He never took advantage of anyone.“⁴³ → „... ale nikdy nevyužil výhody nad někým slabším. Nikdy nezneužil výhody nad nikým.“

„He loved a girl who loved him...“⁴⁴ → „Miloval dívku, která milovala jeho...“

Vyskytl se ale i případ, kdy bylo nutné repetici oželet ve prospěch idiomu:

„The coward's way out,“ they used to call it. But the coat is far away in the wardrobe. I once knew a man who was not a coward, not an instrument. He died. Forget him.“⁴⁵ → „Říká se, že sebevražda je taky řešení. Jenže kabát mám pověšený až ve skříni. Znal jsem muže, který nebyl zbabělec. Ani nástroj. Už zemřel. Zapomeň na něj.“

O tom, že ustálené rčení zde má své místo, svědčí i věta: „...they used to call it.“

Ne všechny případy však byly vytvořeny autorem záměrně, ale vznikly v důsledku nižší citlivosti angličtiny.⁴⁶ Tyto opakující se výrazy jsem proto nahradila

⁴¹ GRAY, 1982, *Janine*. s. 104.

⁴² GRAY, 1982, *Janine*. s. 106.

⁴³ GRAY, 1982, *Janine*. s. 112.

⁴⁴ GRAY, 1982, *Janine*. s. 112.

⁴⁵ GRAY, 1982, *Janine*. s. 106.

⁴⁶ Srov. KNITTLOVÁ, s. 37.

synonymy nebo lexikálními jednotkami sémanticky bohatšími:

- *Wear: mají na sobě, v čem je oblečená, nosí*
- *Said: prohlásil, poznamenal, on(a) na to, řekl, odvětil, vyjekla, podotkl.*

4.3 Syntaktické hledisko

4.3.1 Dlouhá souvětí

Román se vyznačuje velkým počtem složitých a dlouhých souvětí. Protože se jedná o prvek typický pro tento román, bylo vhodné jej zachovat i v překladu. Dlouhá souvětí mají představovat nepřerušovaný proud myšlenek, kdy se jedna myšlenka nabaluje na druhou, zejména pak v pornografických pasážích, kdy si hlavní hrdina domýšlí nejrůznější detaily. Jako účinný kontrast potom působí krátké, mnohdy úsečné věty. Avšak na několika místech bylo nutné z důvodu lepší přehlednosti textu souvětí rozvolnit. Jednalo se zejména o místo, kde se objevuje motiv „nástrojů“⁴⁷. Myšlenky jsou zde od sebe odděleny pomlčkou, toto interpunkční znaménko ale není pro češtinu až tak typické, proto jsem se rozhodla jej nahradit tečkou a věty rozdělit na jednodušší souvětí.

4.3.2 Interpunkce

Interpunkční znaménka mohou v textu plnit i jinou funkci, než je jeho členění. Mohou vyjádření blíže specifikovat, především způsob intonace. Například vykřičník na konci věty znamená důraz. Jak jejich přítomnost, ale i absence, může zastávat expresivní funkci.

Věta „Damn damn damn damn him for dying, that bastard should never have died, I will never forget that bastard for dying...“ by měla být podle pravidel českého pravopisu oddělena čárkami (Tedy: „Kurva, to je v řiti, sere mě, že umřel...“)

⁴⁷ Srov. GRAY. 1982, *Janine*. s. 105.

Obvykle, když někdo takto kleje, ze sebe vyhrkne nadávky v rychlém sledu. Tento dojem může vzbudit i chybějící interpunkce, která by v opačném případě vložila mezery mezi výroky. Výsledná verze bez čárek zní: „Kurva to je v řiti sere mě že umřel, ten parchant neměl umřít...“

Podobná situace nastává i na straně 177. Hlavní hrdina ze sebe v opilosti chrlí slova, která ho v tu chvíli napadají. Autor zde interpunkci záměrně vynechává. Celá strana 178 je rovněž psána bez interpunkčních znamének, krátká část takovéhoho textu se objevuje i na stranách 179 a 180:

„... removes her dugarees and I must not imagine her nakedness the nakedness of women does not excite me it stuns dazzles light pours from their nakedness I have never been able to face it since I got rid of Denny so **ECLIPSE**...“⁴⁸ Slovíčko **ECLIPSE** signalizuje, že hrdina přichází trochu k sobě, a dále následuje úsek oddělený čárkami.

„...as Superb takes a deep breath instead they fasten the corset round her and tug the laces tight in hard little jerks each time she has to breathe out and at last her hips and exposed breasts swell full and round from a waist more slender than dieting could achieve...“⁴⁹

Dalším případem, kdy jsem záměrně ctila originál ve vypuštění interpunkčních znamének, je pasáž v kapitole 11. Zde se na levém okraji stránky objevuje hlas Boha. Ten má působit vemlouvavě až děsivě. Výroky jsou napsané samostatně na řádku jako slogany z reklamy, mají upoutat hlavního hrdinu, aby si jich konečně všiml. Interpunkční znaménka by v tomto případě opět působila rušivě.

4.3.3 Lexikální překlad kurzív

Jak již bylo řečeno, Alasdair Gray často využívá různých velikostí a druhů písma k upoutání čtenářovy pozornosti. V textu se objevuje mnoho případů, kdy jsou slova zvýrazněná kurzívou. Tento způsob zvýrazňování informací je pro angličtinu typický. „Čeština v takových případech užije zpravidla lexikálních zdůrazňovacích

⁴⁸ GRAY, 1982, *Janine*. s. 179.

⁴⁹ GRAY, 1982, *Janine*. s. 180.

prostředků.⁵⁰

„What part of our installation do *you* regard as less complex, Reeves?“⁵¹ → „A které části alarmů jsou méně složité podle tebe, Reevesi?“

Zde jsem vyznačené slovo přesunula na konec věty, kde plní funkci rématu a je na něj upřena větší pozornost, než kdyby bylo umístěno uprostřed věty.

Dalším způsobem, jakým lze zdůraznit informaci, je přidání slůvka přece, jak ukazuje následující příklad:

„He must *not* pass the responsibility for some details to someone else.“⁵² → „Přece nemůže hodit odpovědnost za nějaké detaily na někoho jiného.“

4.4 Lexikální hledisko

4.4.1 Vlastní jména

Vlastní jména jsem nepřeváděla podle českého úzu (např. z *Helen* by se stala *Helena*), ale zachovala jsem je v původním znění. Cílem překladu bylo přiblížit anglické kulturní prostředí čtenáři, ne navodit iluzi, že se příběh odehrává v České republice. Domestikace vlastních jmen by proto nebyla namístě. K počestění jsem ale přistoupila v případě, kdy Alan oslovuje Helen: „Nazdárek, Heli.“ (V originále: „Hullo Helen. What brings you here?“⁵³) Touto větou Alan vyjadřuje rozpaky a vy-
cítíme z ní, že Helen nevidí vůbec rád. Zde má česká verze jména expresivní funkci.

K překladu vlastního jména je možné se uchýlit „pokud má hodnotu jen významovou.“⁵⁴ Jedná se o jména *Big Momma* a *Superb*.

Big Momma znamená doslovně „Velká máma“. Toto jméno ale neodpovídá českým zvyklostem, víceslovná jména bývají častá například u Indiánů. Přeložila jsem ji tedy synteticky expresivním označením *Mamina*, které zároveň obsahuje i citovou složku *big*.

V románu je hlavním hrdinou vysvětleno, že *Superb* je zkratka přezdívky *Super*

⁵⁰ KNITTLOVÁ, s. 35.

⁵¹ GRAY, 1982, *Janine*. s. 105.

⁵² GRAY, 1982, *Janine*. s. 105.

⁵³ GRAY, 1982, *Janine*. s. 114.

⁵⁴ LEVÝ, s. 116.

bitch jedné z hrdinek jeho porno fantazií. Dala by se přeložit jako *Super běhna* a tím pádem by bylo možné zachovat i zkratku *Superb*. *Superb* má ale pro česká jména nezvyklou formu, navíc asociuje značku automobilů. Vybrala jsem proto označení *Superba* = *Super baba*, které nemá jiné asociace a navíc jeho formální charakter je pro češtinu přijatelnější.

4.4.2 Slovní hříčky

Dalším problémem, jenž stojí za pozornost, je převedení slovní hříčky, která se objevuje na straně 177:

„Chimborazo Cotopaxi Kilimanjaro Kanchenjunga Fujijma... Motherwell Hunterston terminal.“⁵⁵

V této části textu už je hlavní hrdina hodně opilý, navíc na něj začínají účinkovat prášky. Napadají ho slova, která na první pohled vyvolávají dojem, že jsou zde naskládána zcela náhodně. Po podrobnějším zkoumání ale zjistíme, že mezi nimi existuje jisté pouto. Nejprve je mezi nimi souvislost věcná, kdy hlavního hrdinu napadají jména sopek, pak jezer a jiných míst. Navazuje téma apokalypsy a války. Poté se přidávají asociace na základě zvukové podobnosti výrazů. Na pasáž navazují slova, která jsou čistě nahodilá či hrdinovi připomínají jeho fyzický stav:

„...megawatt kilowatt dungaree overall kilowatt equals one-point-three-four horsepower I'm back to dradadum, i am in chaos, I am sick, my head is full of rubber bullets, my head is full of snow and it's melting...“⁵⁶

Tuto pasáž jsem otrocky neopsala, ale provedla jsem velké množství změn. Hříčka má v originálu určitý rytmus postavený na počtu slabik. Vzorec je jednoduchý – začínají slova čtyřslabičná, poté pětislabičná, opět čtyřslabičná a zakončují slova tříslabičná. Dohromady se jedná o třicet tři pojmů se sto dvaceti jednou slabikou. Bylo tedy nutné přijít na tvůrčí řešení, které by si zachovávalo všechny tyto atributy – rytmus a podobnost věcnou a zvukovou. Nejprve jsem doslovně přeložila jednotlivé pojmy, ty ale mnohdy nabourávaly rytmus. Začala jsem je tedy přesouvat na jiná místa, aby seděl počet slabik, pak nahrazovat jinými výrazy – např. sopku

⁵⁵ GRAY, 1982, *Janine*. s. 177.

⁵⁶ GRAY, 1982, *Janine*. s. 177.

nahradila jinou

sopkou, jezero jiným jezerem. Poté jsem vyměnila i označení glasgowských čtvrtí a skotských vesnic za jiná místa ve Skotsku, která jsou více zakotvená v českém povědomí. Stejný přístup vyžadovala i slovní hříčka „Calvary Cavalry Calgary“, kterou nebylo možné zachovat v původním znění. Jednalo se o přesmyčky, kdy byl rozdíl mezi slovy v jednom písmeni. Kromě tohoto vzorce jsem zachovala i myšlenku války: *Cavalry* a *Calvary* → *Bitva Pitva*. Ctít originál se podařilo i v zachování zeměpisného pojmu: *Calgary* → *Litva*.

Argumentem, proč zachovat vše v původním znění, tedy i glasgowské čtvrti, by mohl být výrok hlavního hrdiny: „Napadaj mě divný slova“. Pro českého čtenáře ale můžou znít cize a „divně“ i pro Skota zcela běžná slova jako Inverness, Inverclyde apod. Tak velké substitute zcela neznámých míst za více známá jsem zvolila i proto, aby měl čtenář alespoň trochu ponětí o tom, na co hrdina myslí.

Mým cílem při převodu této komplikované a dlouhé hříčky nebylo vytvořit adaptaci, ale zachovat hlavní myšlenky, které sem autor zanesl – tedy zachovat některé motivy a především podobný rytmus, spád a vtip této části textu. Výsledkem byl úsek o třiceti dvou pojmech a sto devíti slabikách.

Zde uvádím pro přesnější vysvětlení konkrétní řešení:

VT	Počet slabik VT	CT	Počet slabik CT	Vysvětlení pojmu, popis změny
Chimborazo	4	Chimborazo	4	- Sopka (Ekvádor)
Cotopaxi	4	Cotopaxi	4	- Sopka (Ekvádor)
Kilimanjaro	5	Kilimandžáro	5	- Sopka (na hranicích Keni a Tanzanie)
Kanchenjunga	4	Káčaňdžunga	4	- Hora (na hranicích Indie a Nepálu)
Fujiyama	4	Fudžisan	3	- horská dráha (Japonsko) →sopka (Japonsko)
Nagasaki	4	Nagasaki	4	- město (Japonsko)
Mount Vesuvius	4	Stromboli	3	- sopka, nahrazeno kvůli počtu slabik
Lake Lugano	4	Tanganika	4	- nahrazeno jiným jezerem, přesunuto na jiné místo
Portobello	4	St.Andrews	3	- plážové letoviště (Edinburgh) → město (Skotsko)

VT	Počet slabik VT	CT	Počet slabik CT	Vysvětlení pojmu, popis změny
Ballachulish	4	Aberdeen	3	- vesnice v Highlands → město (Skotsko)
Corrievrechan	4	Inverness	3	- mořský vír (Hebridy) → město (Skotsko)
Ecclefechan	4	Inverclyde	3	- vesnice (Skotsko) → město (Skotsko), aliterace Inverness a Inverclyde
Armageddon	4	Armageddon	4	
Marseillaise	4	Marsejéza	4	
Guillotine	4	Gilotina	4	
Leningrad	3	Leningrad	3	
Stalingrad	3	Stalingrad	3	
Ragnarok	3	Sodoma Gomora	3+3	- v severské mytologii označení pro konec světa → <i>Sodoma a Gomora</i> představuje zkázu světa v biblickém světě.
Skagerrak	3	Skagerrak	3	- průliv mezi Dánskem a Norskem.
		Cyrano de Bergerac	3+3	- <i>De Bergerac</i> se rýmuje se <i>Skagerrak</i> , náhrada za redukované <i>Hunterston terminal</i> .
Sur le pont d'Avignon	3+3	Avignon tam je shon	3+3	
Agincourt	3	Azincourt	3	- <i>Azincourt</i> - bitva stoleté války, shoda prvního písmene s <i>Avignon</i>
Bannockburn	3	Robert Bruce	3	- Bitva u Bannockburnu, 14.století, Skoti zde vybojovali nezávislost Skotska, první skotský král <i>Robert Bruce</i> → pro českého čtenáře je toto jméno známější než bitva.u Bannockburnu.
Cavalry	3	Bitva	2	- jízda, jezdeckvo → motiv války
Calvary	3	Pitva	2	muka, utrpení
Calgary	3	Litva	2	- město (Kanada) → evropský stát
Wounded Knee	3	Masakr u Wounded Knee	7	- přidána vysvětlující informace

VT	Počet slabik VT	CT	Počet slabik CT	Vysvětlení pojmu, popis změny
Easterhouse	3	Greenock	2	- část Glasgow → město (Skotsko)
Drumchapel	3	Glasgow	2	- část Glasgow → město (Skotsko)
Maryhill	3	Stirling	2	- část Glasgow → město (Skotsko)
West Kilbride	3	Skye	2	- vesnice (západní Skotsko) → město (Skotsko); aliterace <i>Stirling</i> – <i>Skye</i>
Castlemilk	3			- redukováno
Motherwell	3			- místo toho <i>Gomora</i>
Hunterston terminal	3+3			- místo toho <i>Cyrano de Bergerac</i>

4.4.3 Reálie

V textu se objevila řada reálií, které bylo nutné nejprve dohledat a zvážit jejich hodnotu v závislosti na kulturní odlišnosti a posléze adekvátně převést do cílového jazyka.

4.4.3.1 Skotská slova

Výraz kilt obsahuje informaci o skotské kultuře a „čtenář překladu (jej) může cítit jako charakteristické pro cizí prostředí.“⁵⁷ Levý ale také v souvislosti s převodem reálií uvádí, že překladatel musí mít u čtenáře na paměti jeho „informovanost o cizí kultuře“⁵⁸ a cizí pojmy v případě potřeby buď v textu vysvětlit či nahradit domestikovaným protějškem. Protože tento pojem je pro českého čtenáře známý, cílová skupina by s jeho pochopením neměla mít problém. Navíc se nejedná se o literaturu faktu, ale uměleckou prózu, zachovala jsem jej tedy v původním znění,

⁵⁷ LEVÝ, s. 122.

⁵⁸ LEVÝ, s. 99.

aniž bych jej v textu dále rozváděla.

Odlišná situace ale nastává v případě slov *glamour*, *shite*, *drainpipe*, které jsou zástupci velice specifické skotské slovní zásoby. Tyto výrazy jsou sice nositeli místního koloritu, skotština ale není hlavním rysem textu a přenos informace o kulturních specifikách není postaven jen na ní. Rozhodla jsem se proto přeložit je neutrálními českými ekvivalenty.

4.4.3.2 Převod měr a vah

Protože český čtenář se málokdy orientuje v britském měrném systému, převedla jsem míry a váhy do systému českého. Jak uvádí Levý⁵⁹ i Newmark⁶⁰, ačkoli míry a váhy obsahují i koloritní hodnotu, informace o velikosti délky či váhy bývá často důležitější. Avšak v daném textu nejsou podstatné ani přesné hodnoty, ale důraz je kladen expresivní funkci výrazů. Hodnoty jsem tedy pro větší účinek zaokrouhlila. Tento postup doporučuje i Knittlová, kdy se měrné jednotky „v únosných mezích přepočítávají tak, aby nenarušily ráz uměleckého textu a přitom dostatečně informovaly našeho adresáta.”⁶¹

„Alan was four or five inches over six feet tall.”⁶² → „Alan měřil skoro dva metry.“

„(I) found the windowsill beyond my reach by a mere half-inch.”⁶³ → „Chybělo mi jen pár centimetrů.“

„Helen and I must have had many calm and pleasant time in ten or twelve years together...”⁶⁴ → „Za těch deset nebo jedenáct let, co jsme byli s Helen spolu...”

4.4.3.3 Vysvětlení kulturních reálií

⁵⁹ Srov. LEVÝ, s. 124.

⁶⁰ Srov. NEWMARK, Peter. *A textbook of translation*. Hemel Hempstead: Prentice-Hall International, 1988. 292 s. 0-13-912593-0. s. 218.

⁶¹ KNITTLOVÁ, s. 93.

⁶² GRAY, 1982, *Janine*. s. 110.

⁶³ GRAY, 1982, *Janine*. s. 113.

⁶⁴ GRAY, 1982, *Janine*. s. 113.

Jelikož čeština nemá vhodný ekvivalent pro termín shrinkfit jeans⁶⁵, nabízel se možnost redukovat jej na elastické džíny. Tento oděv ale představoval v osmdesátých letech módní hit, bylo by proto škoda přijít o dobovou kulturní realii. Navíc hlavní hrdina se ve svých pornografických představách při popisu oblečení zaměřuje na detaily, rozhodla jsem se proto realii vyjádřit opisem.

„...mají na sobě fungl nové, opravdu úzké elastické džíny, takovéty, co se vám srazí přesně na tělo, když je ponoříte do studené vody.“

Dalším případem, kde jsem uplatnila vnitřní vysvětlivky, byla věta „...if the bombs drop before I reach the shelter,“⁶⁶ V překladu: „...kdyby na nás Rusáci shodili pár bomb a já nestih zalízt do krytu.“ Jock se v knize mnohokrát rozhořčuje nad tím, že Skotsko mělo pozici bezvýznamného přívěsku Anglie a sloužilo jako úložiště jaderných zbraní. Při případném útoku sovětské armády by tedy bylo prvním cílem. Přidání informace se mi zdálo vhodné vzhledem k tomu, že mladší čtenáři nemusí mít povědomí o historickém kontextu druhé poloviny dvacátého století, kdy západní Evropa vedla studenou válku se Sovětským svazem.

4.4.3.4 Počestování

Pro lepší porozumění bylo nutné částečně počestit názvy budov.

U výrazů Pavilion Theatre⁶⁷ a West Highland Shop⁶⁸ jsem přeložila pouze druhou část spojení a přesunula ji z postpozice do prepozice. Tedy: divadlo Pavilion a obchod West Highland. Anglická část názvu navodí cizí prostředí, zároveň ale bude jasné, o jaký typ budovy se jedná.

Počestění jsem zvolila i v případě z angličtiny přejatého slova leader → lídr. Počestěná forma⁶⁹ má podle Českého národního korpusu vyšší frekvenci výskytu než původní forma leader. Opačně je tomu u hlavního města Skotska, kdy častější

⁶⁵ GRAY, 1982, *Janine*. s. 116.

⁶⁶ GRAY, 1982, *Janine*. s. 106.

⁶⁷ GRAY, 1982, *Janine*. s. 109.

⁶⁸ GRAY, 1982, *Janine*. s. 112.

⁶⁹ Srov. Český národní korpus - SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. [cit. 13-08-2011], dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

výskyt zaznamenal Edinburgh⁷⁰ oproti Edinburku či Edinburgu.

4.4.3.5 Dohledávání reálií

Kvůli počesťování názvů institucí a dalších souvisejících reálií bylo nutné dohledat typ školy, který Jock navštěvoval. Jednalo se o Glasgow Royal Technical College, úplný název byl zmíněn na straně 196, což trochu usnadnilo hledání. College ale může v britském systému školství znamenat jak univerzitu, tak nástavbové studium, které je srovnatelné s českým učilištěm. Typ školy jsem určila až podle kontextu a po pátrání na internetu, kdy jsem se dozvěděla, že tato glasgowská škola v průběhu padesáti let několikrát změnila název i organizační strukturu.⁷¹ Dnes se jedná o University of Strathclyde. Už v padesátých letech, tedy období, kdy na ní měl hlavní hrdina studovat, měla statut vysoké školy. Od tohoto faktu se odvíjel i výběr dalších tematicky příbuzných termínů. Head of department⁷², term⁷³, college canteen⁷⁴ jsem následně přeložila jako vedoucí katedry, semestr a univerzitní kantýna.

Poté, co bylo jasné, jakou školu Jock navštěvoval, bylo možné určit i další mnohoznačné výrazy. Engineer může být:

- elektrikář – profese, ke které stačí střední odborné vzdělání,
- inženýr – absolvent vysoké školy technického rázu,
- elektrotechnik – absolvent vysoké školy v oboru elektroinženýrství.

Na základě kontextu jsem zvolila poslední variantu, tedy elektrotechnik.

⁷⁰ Srov. *Český národní korpus – SYN*.

⁷¹ Srov. GASHE: Gateway to Archive of Scottish Higher Education [online], *Royal Technical College, Glasgow: corporate Biography*. Poslední revize [cit. 20-11-2010]. <<http://www.gashe.ac.uk:443/isaar/C0743.html>>.

⁷² GRAY, 1982, *Janine*. s. 107.

⁷³ GRAY, 1982, *Janine*. s. 107.

⁷⁴ GRAY, 1982, *Janine*. s. 114.

4.4.3.6 Odkazy na jiná literární díla

V románu Gray často cituje jiné autory. Pro díla, která již v minulosti byla přeložena do češtiny, platí, že se odcituje nejaktuálnější nebo neznámější verze překladu. Pokud český překlad oficiálně nevyšel, část díla se pro účely textu přeloží. Tento postup je namístě, aby nedošlo ke zmatení čtenáře, a ten si mohl zmíněná díla bez problémů dohledat.

Ve vybraném textu se objevil odkaz na Arthura Conana Doylea a citát z Bible.

Pro citace z Bible se doporučuje použít český ekumenický překlad.⁷⁵ Pro citát „How are the mighty fallen?“⁷⁶ jsem dohledala překlad „Tak padli udatní.“ Ten je oproti textu z Bible kralické aktuálnější a tedy i srozumitelnější.

Dílo Arthura Conana Doylea je zmíněno v souvislosti s příběhy o Sherlocku Holmesovi. „The Casebook of Sherlock Holmes“⁷⁷ vyšlo v češtině jako „Případy Sherlocka Holmese“. Menší problém způsobilo dohledávání českých názvů Doylových povídek. V textu nejsou přímo uvedené přesné názvy, jsou zmíněny ve zjednodušené podobě. Navíc záměr originálního textu je, aby nebylo na první pohled patrné, že se jedná o literaturu fikce: „I am committed to solving the case of the nine Coptic prelates and the engineer's thumb.“⁷⁸ V překladu jsem proto u názvů povídek použila malá písmena. Celá věta v překladu zní: „Mám tu nějaký závazky, mám řešit případ devíti koptských biskupů a inženýrova palce.“ Druhá z povídek vyšla jako „Případ inženýrova palce“, ta první však do češtiny přeložena nebyla. Překlad jsem proto vytvořila sama.

⁷⁵ HUBOVÁ, Markéta – PULTROVÁ, Lucie. *Pokyny pro přípravu textu k vydání v nakladatelství Oikoymenh*. 4. verze. 2008. 38.s. dostupné z WWW <http://nakladatelstvi.oikoymenh.cz/pokyny_pro_autory.pdf>.

⁷⁶ GRAY, 1982, *Janine*. s. 178.

⁷⁷ GRAY, 1982, *Janine*. s. 111.

⁷⁸ GRAY, 1982, *Janine*. s. 115.

5 ZÁVĚR

Obsahem první části této práce bylo převedení části románu 1982, Janine z angličtiny do češtiny. Jak se zmiňuje Knittlová, překlad literárního díla není jen překlad z jazyka do jazyka, ale především z kultury do kultury.⁷⁹ Tento výrok naznačuje, že úkolem při překládání nebylo vyrovnat se jen s odlišnostmi mezi výchozím a cílovým jazykem, ale i s odlišnostmi kulturními. Mezi ně se počítá převod reálií, odlišných zvyklostí dvou kultur, překlad slovních hříček a vlastních jmen. Co se týče výběru jazykových prostředků, na jednu stranu je potřeba vyvolat dojem, že se jedná o text původně psaný v českém jazyce, aby byl pro čtenáře čtivý, na druhou je však nutné zachovat charakteristické rysy výchozí kultury a upozornit tak na tyto rozdíly, protože jednou z funkcí překladu je domácím čtenářům cizí kulturu přiblížit.⁸⁰

Tyto zásady platí pro překlad beletrie obecně. Pro vybraný text bylo důležité vzít v potaz také autorův specifický styl, jeho záměr a narativní aspekty díla. Příběh sledujeme z pohledu jediného hrdiny, jde o záznam jeho myšlenek, vzpomínek a fantazií. Významný vliv na jeho projev mají emoce a požitý alkohol. Tyto situace jsem analyzovala nejen po jazykové stránce, ale i v závislosti na kontext, a snažila se najít adekvátní způsob promluvy hlavního hrdiny v češtině. Vybírala jsem jak ze spisovné, tak z nespisovných vrstev národního jazyka. Stylistická rovina analýzy v sobě zahrnuje také problematiku opakování výrazů. Česká stylistická norma považuje opakující se výrazy za nežádoucí, neobratné. Avšak v našem případě byla většina těchto situací vytvořena autorem úmyslně, bylo tedy nutné opakující se motivy zachovat.

Ze syntaktického hlediska se v této práci řeší i problematika interpunkce, kterou autor záměrně vynechává. Chybějící interpunkce v kombinaci s dlouhými, komplikovanými souvětími působila problémy při pochopení textu, často bylo nutné číst souvětí několikrát. (Zejména pak v části, ve které je hlavní hrdina hodně opilý.)

Zvláštní kapitolku si vyžádal také překlad vlastních jmen. Velká pozornost byla v analýze věnována také reáliím, kterých se v textu objevuje opravdu velké množ-

⁷⁹ Srov. KNITTLOVÁ, s. 41.

⁸⁰ Srov. LEVÝ, s. 98.

ství. Šlo o slovní zásobu technického rázu, geografické pojmy, odkazy na jiná literární díla, problematiku počest'ování či reálie čistě skotské, jako je specifická slovní zásoba.

Všechny zvolené metody jsou okomentovány ve druhé části práce. Opírají se především o teoretickou základnu Jiřího Levého a Dagmar Knittlové. Součástí analýzy je i kapitola o autorovi a jeho díle.

6 PŘÍLOHY

6.1 Příloha I

Originály citovaných cizojazyčných zdrojů:

Cit. 6: „(I decided that one day I would write a two or three page inner monologue by a) dull man who had no love of his life, refusing even to think of it, but nursed an alcoholic feeling of potential.“

Cit. 8: „I recommend nobody to read this book ... It is sexually oppressive, the sentences are far too long and it is boring hogwash. Radioactive hogwash.“

Cit. 9: „1982, Janine is not pornography but a thoughtful and sad study of the human predicament; to be trapped in a world where the little man, woman or country will always be exploited by the big bullies.“

Cit. 15: „Jock... is his own secretary, dictating to himself the story of his own type...“

4.2 Příloha II

Součástí této práce je kopie výchozího textu překladu, která je umístěna ve vnitřní kapse na zadní straně přebalu.

7 SUMMARY

This thesis is devoted to the translation followed by analysis of a part of Alasdair Gray's novel 1982, Janine. It is structured into three parts – the first part of the thesis contains the translation of the text from English to Czech. The second part consists of literary analysis of the book, as its narrative aspects influenced highly my translation methods. There is also a short overview of the author's life and work. The third theoretical part comments specific problems that have appeared. The translation solutions are mainly grounded in theoretical works of Jiří Levý and Dagmar Knittlová, and Peter Newmark and Milan Hrdlička are mentioned too.

Alasdair Gray's literary work is quite comprehensive and consists of several collections of poetry, short stories, novels, polemic works and dramas. Some of his books have been translated into Czech, however, the novel 1982, Janine has not been yet.

Because it discusses openly the issue of sexuality and alcoholism, it has often been criticised by literary reviewers. It presents the theme of an insomniac depressed alcoholic who daydreams his pornographic fantasies to make the sleepless nights more pleasant. However, points on the political situation of Scotland of 1980s are mentioned as well as the ideas of oppression of men, women, whole nations and states.

Furthermore, this novel excels at original narration. Two completely different worlds create a strange contrast – the world of Jock's fantasies and the real one represented by his memories and political ideas. The first one is characterised by the earthy expressive language. The utterances are often uncompleted as the hero is ashamed of his thoughts, or the images have been interrupted by a recall or a thought. (And vice versa – Jock often tries to chase away disagreeable thoughts by pornographic dreams.) The second one, on the other hand, is a recollection of memories on his best friend, girlfriends, wife and his childhood. These visualisations of the past do not lack irony and the stirring course of events. At first, there is clear evidence when he dreams and when he is reminiscing, finally, the distinction is not so pure anymore. Jock skips quickly from dreaming to reflecting. Later, other

voices intrude into the story and interrupt one another. It caused several problems with comprehension of some passages. Therefore, it was necessary to read the text several times.

Alasdair Gray is well known for his original attitude to typography. In general, he tries to convey some narrative aspects by visual elements. He uses different fonts, sizes of typeface and italics. In 1982, *Janine* he intentionally omits the punctuation for the purpose of strengthening of the emotional effect on readers. I complied the author in this respect and comment it in the preceding analysis. Gray has experimented with typography in his first novel *Lanark: Life in four books too*, which was accepted affirmatively by the public as well as by literary critics, however, not so extensively as in 1982, *Janine*.

Translation theory emphasises several principles for translation in general. It is crucial to understand the text and consequently communicate the information to target language in adequate way. Jiří Levý stresses especially the duty of being faithful to author's style. For the chosen text, it was the task of retaining the irony.

From stylistic point of view I was also interested in the problem of repetition of words. Despite it is an acceptable phenomenon in English, Czech stylistic standards consider it inept. This was the case of the words *say* and *wear*, which I had to replace by synonyms. However, Gray often uses repetition to increase the emotional effect. In such instances it was essential to preserve the motives or slightly modify them.

The biggest part of the analysis was devoted to the discourse of the main character. Gray does not use any dialect for Jock performance but he masterfully combines the standard language with its spoken form. Jock's social status is quite high, moreover, he studied at university which is a signal of his scholarship and intelligence. Therefore he expresses himself in standard English initially. However, he can not control himself so good under the action of alcohol. The more drunk he is, the more colloquially, expressively and vulgarly he speaks. Emotions influence him in the same way.

Following section covers the syntactic aspect. Long sentences appear often in the text. They are being considered as a characteristic of Gray's style, therefore such values should be preserved in the translation too. However, sometimes it was

unavoidable to split them up, especially in very long and complicated passages.

The lexical section fills the last part of the analysis. When translating I considered functional, semantic and connotative aspect. It was important to find adequate equivalents in Czech that would cause the similar effect on the target reader. Especially in the case of wordplays I was allowed to work more freely. Also the problem of proper nouns required creative approach and had to be translated according to the Czech usage. In the chosen text appear a lot of words connected with the facts about Scotland or the life and customs in English speaking countries. Such an expression has to be looked up initially. If Czech has not an equivalent for it, the decision whether to keep the fact and transcribe it into text follows. In some cases I resolved to leave it out or adapt it into the form suitable for the Czech language. I applied this method for Scottish vocabulary (that has not equivalent expressions in Czech that would preserve an information of local colour) and when translating weights and measures.

To the conclusion I would like to mention the contribution of this work for me. I see it in the fact that I had to work with expert/professional literature and find support for the translation methods I had been doing just intuitively. It also led me to revise some of my previous attitudes and change several translation solutions.

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 Citované knižní zdroje

BALHAR, Jan a kol. *Český jazykový atlas 1*. 1. vydání. Praha: Academia, 2002. 626 s. ISBN 802-000-01-35.

CAIRNS, Craig. *The Modern Scottish Novel: Narrative and the National Imagination*. 2. vydání. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002. 256 s. ISBN 0-7486-0893-1.

GIFFORD, Douglas – DUNNIGAN, Sarah – MACGILLIVRAY, Alan. *Scottish Literature*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2002. 1269 s. ISBN 0-7486-0825-7.

GRAY, Alasdair. *1982, Janine*. New York: Penguin, 1984. 345 s. ISBN 0-14-007110-5.

GRAY, Alasdair. *Lanark: A life in 4 books*. London: Paladin, 1989. 560 s. ISBN 0-586 08613-7.

HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. Praha: FF UK, 1997. 149 s. ISBN 80-85899-22-1.

KNITTLOVÁ, Dagmar. *Překlad a překládání*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 291 s. ISBN 978-80-244-2428-6.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 3. vydání. Praha: Ivo Železný, 1998. 386 s. ISBN 80-237-3539-X.

NEWMARK, Peter. *A textbook of translation*. Hemel Hempstead: Prentice-Hall International, 1988. 292 s. ISBN 0-13-912593-0.

WALKER, Marshall. *Scottish Literature Since 1707*. 1. vydání. Londýn: Longman, 1996. 442 s. ISBN 0-582-02893-0.

8.2 Citované elektronické zdroje

Alasdair Gray's Blog: As things happen [online], *A Reply to a Recent Enquiry*, poslední revize 16.2.2010. [cit. 20-02-2011]. <<http://alasdairgray.blogspot.com>>.

Český národní korpus - SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. [cit. 13-08-2011], dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

GASHE: Gateway to Archive of Scottish Higher Education [online], *Royal Technical College, Glasgow: corporate Biography*. Poslední revize [cit. 20-11-2010]. <<http://www.gashe.ac.uk:443/isaar/C0743.html>>.

HUBOVÁ, Markéta – PULTROVÁ, Lucie. *Pokyny pro přípravu textu k vydání v nakladatelství Oikoymenh*. 4. verze. 2008. 38.s. dostupné z WWW <http://nakladatelstvi.oikoymenh.cz/pokyny_pro_autory.pdf>.

Lanark 1982: an unofficial Alasdair Gray website [online], *1982, Janine*, poslední revize 18.12.2004. [cit. 14-12-2010] <<http://www.lanark1982.co.uk/janine.html>>.

Official website of Alasdair Gray [online], *Interview: 1984, „Why Writers Write“*, poslední revize 27.10.2010. [cit. 19- 4-2011] <<http://www.alasdairgray.co.uk/contents.htm>>.

8.3 Ostatní použité zdroje

BLÁHA, Ondřej. *Funkční Stratifikace češtiny*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 84 s. ISBN 978-80-244-2377-7.

ČECHOVÁ, Marie et al. *Stylistika současné češtiny*. 1. vydání. Praha: ISV, 1997. 282 s. ISBN 80-85866-21-8.

OUŘEDNÍK, Patrik. *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny*. 2. vydání. Praha: Ivo Železný, 1992. 451 s. ISBN 80-71160-07-5.

9 ANOTACE

Veronika Austová

Katedra anglistiky a amerikanistiky, FF UP

Komentovaný překlad úryvků románu Alasdaira Graye *1982, Janine*

Vedoucí práce: Mgr. Robert Hýsek

Počet stran: 44

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 19

Rok obhajoby: 2011

Klíčová slova: překlad, analýza, Alasdair Gray, Jiří Levý, Dagmar Knittlová,

Jazyk práce: čeština

Charakteristika:

Cílem této bakalářské práce bylo vytvořit komentovaný překlad dvou úryvků z románu *1982, Janine* od skotského malíře a spisovatele Alasdaira Graye. Překlad následuje literární analýza, která představí autora, jeho tvorbu a narativní charakteristiku vybraného díla. V komentáři jsou na jednotlivých jazykových plánech popsány problémy, které se při překládání objevily, zvolené strategie, metody a konečná řešení.

10 ANNOTATION

Veronika Austová

Department of English and American Studies, FF UP

Commented translation of excerpts from the novel *1982, Janine* by Alasdair Gray

Supervisor: Mgr. Robert Hýsek

Number of pages: 44

Number of enclosures: 3

Number of references titles: 19

Year of presentation: 2011

Key words: translation, analysis, Alasdair Gray, Jiří Levý, Dagmar Knittlová,

Language: Czech

Characteristics:

The aim of this bachelor thesis was to create a commented translation of two excerpts from the novel *1982, Janine* by Scottish painter and writer Alasdair Gray. The translation is followed by the literary analysis, in which the author, his work and narrative aspects of the selected novel are described. The second part of the analysis is devoted to the description of the translation problems that have appeared as well as to chosen strategies, methods and final solutions.